

STARÝ ZÁKON

Překlad
s výkladem

Dodatek:

APOKRYFY

(Knihy deuterokanonické či nekanonické)

APOKRYFY

zvané též

KNIHY DEUTEROKANONICKÉ
nebo NEKANONICKÉ

1985

KALICH — PRAHA

Ú V O D E M

A P O K R Y F Y jsou posvátné knihy některých církví, kterými si starozákonní kánon rozšiřují. Nacházíme je v biblích řeckých a latinských a v převodech, které z nich vycházejí. Nejsou obsaženy v hebrejském (palestinském) kánonu ustaveném synodou v Jabně (Jamni) r. 90 po Kr. Pro svou oblibu v egyptské diaspoře židovské byly však zahrnuty do jejího svodu svatých knih, zvaného později Septuaginta, staly se časem nedílnou součástí tzv. alexandrijského kánonu a s ním byly převzaty i mladou církví. Jejich počet a rozsah nebyl nikdy přesně vymezen; jednotlivé řecké kodexy se v tom rozcházejí. Ani církev v jejich posuzování nebyla a dosud není jednomyslná. Např. církevní otec Augustinus je cenil vysoko, kdežto jeho vrstevník Hieronymus zastával stanovisko spíše odmítavé. Při překladu starozákonních knih z hebrejštiny do latiny (tzv. Vulgáty) některé apokryfy vůbec nepřeložil (byly proto převzaty ze staršího latinského převodu, tzv. Italy či Vetus latiny) a jiné přeložil jen velmi zběžně (např. knihu Tóbit za jediný den a Júdit dokonce za jedinou noc). Jeho stanovisko se však neprosadilo a o více než celé tisíciletí po jeho smrti tridentský koncil roku 1546 tyto knihy dokonce prohlásil za deuterokanonické. Ani tímto usnesením nebyly postaveny plně na roveň knihám kanonickým, byly však k nim připojeny jako rovněž inspirované a tudíž pro církev římsko-katolickou závazné. Pravoslavné označení těchto knih jako nekanonických je od kanonických sice odlišuje ostřeji, ale nechává přesto „nekanonické“ knihy zařazené mezi kanonickými podobně jako v Septuagintě.

Protestantské překlady Písma zprvu apokryfy převzaly pod vlivem Vulgáty, ale uváděly je jako samostatný oddíl připojený za Starý zákon, např. v kralické Šestidílce jako 5. díl. Pro jejich hodnocení je význačné Lutherovo slovo z r. 1534, že „apokryfy jsou knihy, jež nelze stavět naroveň Písma sv., ale přesto je užitečné a dobré je číst“. Vznikaly v dobách pro židovstvo všelijak těžkých a jsou dokladem hluboké víry a oddanosti Bohu. V tom tkví jejich cena, ale každý pozorný čtenář

Písma sv. brzo rozpozná, že tyto knihy stojí na jiné rovině nežli knihy kanonické. Patrně vlivem Carlstadtovým (*De canonicis scripturis libellus*, 1520) se pro ně v protestantismu ujal označení „apokryfy“. To je však nutno odlišovat od stejného označení římsko-katolického pro jiné knihy, které jsou v protestantské terminologii uváděny jako „pseudepigrafy“. Jde tu o blíže nevymezené množství judaistické literatury, kterou židé většinou sami zničili, když obdrželi usnesením jabenské synody závazný kánon svatých knih. Všechno ostatní tehdy zavrhl, ale byla tu i různá společenství sektářská (zvláště kumránské od 2. stol. př. Kr. do 1. stol. po Kr.) a byly tu různé orientální církve, jež nám aspoň některé z těchto spisů zachovaly (zpravidla v překladech; některé se zachovaly dokonce staroslověnsky, např. tzv. Slovanský Henoch, Závěti dvanácti praotců, Mučednictví a nanebevzetí Izajášovo, 3. a 4. Báruk). Vlivem reformované (kalvínské) větve reformační byly apokryfy časem z kánonu úplně vypuštěny a zásluhou Biblických společností se od minulého století tisknou bible už bez nich.

V tomto dodatkovém svazku k novému překladu Starého zákona s výkladem přinášíme překlad apokryfů podle Rahlfsova malého vydání Septuaginty, opatřený poznámkami. Jsou to především (část I.) spisy obsažené i v tzv. Neovulgátě (1979), revizi Vulgáty, nyní oficiálním překladu římsko-katolického, a to Tób, Júd, přídavky k Est; Mdr, Sir; Bár (+ List Jr), přídavky k Da; 1,2 Mak. Stará Vulgáta (vydání klementinské od r. 1592) obsahovala ještě (část II.) jako přírůbek zařazený za Nový zákon „apokryfy“ (tj. pseudepigrafy) MMen, 3. a 4. Ezd a v některých vydáních i Ž 151. V pravoslavných biblích najdeme shodně s „Přídavky“ klementinské Vulgáty navíc 3. Mak. Obě knihy Ezdrášovy tu mají odlišné číslování (viz úvody k těmto knihám). Ž 151, převzatý ze Septuaginty, je obsažen rovněž v syrské Pešitě jako první z pěti „apokryfních“ žalmů. MMen je v Septuagintě uvedena mezi Ódami spolu s dalšími písněmi nepřijatými ani pravoslavnou ani římsko-katolickou církví. Zařadili jsme podle Septuaginty i 4. Mak, ačkoli není obsažena ani v katolických ani v pravoslavných biblích. Překlad 4. Ezd (Ezdrášova vidění) je pořízen podle Vulgáty, v řečtině není dochován.

O B S A H

ÚVODEM — — — — —	5
ZKRATKY A ZNAKY — — — — —	21

S T A R O Z Á K O N N Í K Á N O N

1. Ústní podání — — — — —	25
2. Písemné záznamy — — — — —	26
3. Otázka autorství — — — — —	27
4. Zničení prvního chrámu — — — — —	28
5. Židovstvo — lid Knihy — — — — —	29
6. Zničení druhého chrámu — — — — —	30
7. Synoda v Jabně — — — — —	31
8. Souhláskový text Písma — — — — —	33
9. Samohláskový text — — — — —	35
10. Konečné ustálení textu — — — — —	36
11. Typy starozákonních kánonů — — — — —	37
12. Mímobiblická literatura — — — — —	39

A P O K R Y F Y

I.

T Ó B I T — T Ó B I J Á Š

Život zbožného Tóbíta

Předmluva 1,1n — — — — —	42
Tóbit — věrný vyznavač Hospodinův 1,3—9 — — — — —	42
Odvlečen do asyrského zajetí 1,10—14 — — — — —	43
I v zajetí plní ustanovení Zákona 1,15—22 — — — — —	44
Snáší posměch a oslepne 2,1—10 — — — — —	45
Odmítá dary, které dostává jeho žena 2,11—14 — — — — —	46
V kajčném modlitbě prosí o smrt 3,1—6 — — — — —	46

Utrpení Sáry, dcery Reuelovy

Tupena pro smrt svých sedmi mužů 3,7—10	47
Hledá útěchu v modlitbě 3,11—15	47
Modlitba Tóbitova i Sárina je vyslyšena 3,16n	48
Odkaz Tóbitův synovi 4,1—21	48

Tóbiáš se vydává na cestu

Tóbiášovy přípravy na cestu 5,1—3	49
Setkání s Refáelem 5,4—17	50
Matčina starost 5,18—22	51
Ulovená ryba 6,1—9	52
Před příchodem do Reuelova domu 6,10—19	52

Tóbiášova svatba

Příjetí v Reuelově domě 7,1—8	53
Tóbiáš přijímá Sáru za manželku 7,9—17	54
Sára je uzdravena 8,1—9	55
Reuelova modlitba 8,10—18	55
Svatební veselí 8,19—21	56

Tóbiášův návrat

Refáel vyzvedne Tóbitův majetek 9,1—6	56
Tóbit s Chanou čekají na synův návrat 10,1—7	57
Reuel propouští Tóbiáše a Sáru 10,8—14	57
Tóbit je uzdraven 11,1—19	58
Refáel se dává poznat 12,1—22	59
Tóbitův chvalozpěv 13,1—18	61
Tóbitova poslední slova a smrt 14,1—11	63
Doslov 14,12—15	64

J Ů D I T

Nebúkadnesarovy války

Válka s médským Arfaxadem 1,1—16	66
Trestná výprava proti Západu 2,1—13	67
Holofernés vrchním velitelem 2,14—28	68
Národy se dobrovolně poddávají 3,1—10	69
Přípravy Izraelců k obraně 4,1—8	70
Modlitba Izraelců 4,9—15	70

Holofernés proti Izraeli

Holofernés se vyptává na zemi a lid 5,1—4	71
Amónský Achiór Holofernovi radí 5,5—21	71
Holofernés se rozhněvá na Achióra 5,22—6,9	72
Achiór vydán Izraelcům 6,10—21	73

Betúlie obležena a zbavena vody 7,1—18	74
Uzijáš utěšuje obležené 7,19—32	75

Júdit se obětuje za svůj lid

Júdit je pobouřena malovérností lidu 8,1—10	76
Júdit domlouvá představitelům města 8,11—27	77
Uzijáš slibuje řídit se Júditinými pokyny 8,28—36	78
Júditina modlitba 9,1—14	79
Júdit odchází do nepřátelkého tábora 10,1—23	80
Júdit přijata Holofernem 11,1—23	81

Vítězství nad Holofernem

Júdit dbá o svou neposkvrněnost 12,1—9	83
Holofernova hostina 12,10—20	84
Júdit stala Holofernovi hlavu 13,1—10	84
Návrat do Betúlie 13,11—20	85
Zmatek v asyrském táboře a výpad Izraelců 14,1—19	86
Asyřané prchají, Izraelci oslavují Júditu 15,1—14	87
Júditin chvalozpěv 16,1—17	88
Júditin život i smrt 16,18—25	90

P Ř Í D A V K Y K E S T E R

Ohrožení židů

Mordokajův sen 1,1a—r (= 11,2—12,6 V)	91
Králov výnos proti Židům 3,13a—g (= 13,1—7 V)	93
Modlitba Mordokajova 4,17a—i (= 13,8—18 V)	93
Modlitba Esterina 4,17k—z (= 14,1—19 V)	94

Vysvobození židů

Esterina prosba za lid 5,1a—f + 2a—b (= 15,1—3,4—19 V)	95
Nový výnos králův 8,12a—v (= 16,1—24 V)	96
Výklad Mordokajova snu 10,3a—k (= 10,4—12 V)	98
Dovětek 10,3l (= 11,1 V)	98

K N I H A M O U D R O S T I

Moudrost vede k blaženosti

Výzva k spravedlnosti 1,1—15	99
Myšlení svěvolníků 1,16—2,11	101
Úklady proti spravedlivému 2,12—20	102
Zaslepenost svěvolníků 2,21—24	102
Odměna spravedlivých 3,1—9	103
Úděl svěvolníků 3,10—12	104
Potěšení a zavržení 3,13—4,6	104

Plnost života nespočívá v dlouhověkosti	4,7—20	— — —	105
Pozdní lítost svěolníků	5,1—14	— — —	106
Spravedliví budou v ruce Boží navěky	5,15—23	— — —	107

Chvála moudrosti

Napomenutí vrchnostem	6,1—11	— — —	108
Moudrost se dává člověku poznat	6,12—21	— — —	109
Záchrana světa je v moudrosti	6,22—25	— — —	109
Stejný počátek života všech lidí	7,1—6	— — —	110
Moudrost je nad všechny dary	7,7—14	— — —	110
Bůh je zdroj všeho poznání	7,15—21	— — —	111
Vznešenost a krása moudrosti	7,22—8,1	— — —	111
Moudrost učí rozumět Božím skutkům	8,2—8	— — —	112
Moudrost znamená mnohý zisk	8,9—21	— — —	113
Prosba o získání moudrosti	9,1—18	— — —	114
Moudrost řídila všechny události už od stvoření člověka	10,1—11,3	— — —	115

Úvahy nad vyjitím z Egypta

Žízeň Izraelců a žízeň Egyptanů	11,4—14	— — —	118
Nesmyslnost uctívání zvířat	11,15—20	— — —	119
Boží všemocnost a láska	11,21—26	— — —	119
Soud jako přfležitost k nápravě	12,1—14	— — —	120
Boží lid se může dát poučit soudy nad pohany	12,15—27	— — —	121
Nesmyslnost modlářství	13,1—9	— — —	122
Nerozumnost uctívání výrobků lidských rukou	13,10—19	— — —	123
Poblouzení modlářů nezůstane bez trestu	14,1—31	— — —	124
Věra v Hospodina ochranou před modlářstvím	15,1—6	— — —	126
Kdo zhotovuje modly, nepoznal Stvořitele	15,7—19	— — —	127
Rány egyptské a ochrana Izraelců	16,1—19	— — —	128
Chléb z nebe	16,20—29	— — —	130
Egyptská tma a ohnivý sloup	17,1—18,4	— — —	131
Smrt prvorozených a vysvobození Izraele	18,5—25	— — —	133
Přechod mořem a potrestání nekajících	19,1—21	— — —	135
Závěrečný chvalozpěv	19,22	— — —	137

S Í R A C H O V E C

Předmluva	— — —	— — —	138
-----------	-------	-------	-----

Tajemství moudrosti

Prvotina stvoření	1,1—10	— — —	139
Moudrost mezi lidmi	1,11—30	— — —	140
Stálost ve víře	2,1—18	— — —	141
Úcta k rodičům	3,1—16	— — —	142
Pokora a pýcha	3,17—31	— — —	143
Milosrdenství	4,1—10	— — —	144

Na cestách moudrosti	4,11—31	— — —	145
Životní opory a osídla	5,1—6,17	— — —	146
Získání moudrosti	6,18—37	— — —	149
Vztah k lidem i Bohu	7,1—36	— — —	150
Rozvážnost v jednání	8,1—19	— — —	152
Ženy	9,1—9	— — —	153
Ještě o lidských vztazích	9,10—18	— — —	154
Vrchnost	10,1—5	— — —	155
Pýcha a pokora	10,6—31	— — —	155
Spoléhání na člověka a na Boha	11,1—19	— — —	157
Varování před svěolí a svěolníky	11,20—34	— — —	158
Dobré a zlé	12,1—18	— — —	160
Osídla bohatství a moci	13,1—13+14	— — —	161
Bohatý a chudý	13,15—26	— — —	162
Jak užívat bohatství	14,1—19	— — —	163
Ve společenství moudrosti	14,20—27	— — —	165
Odměna spravedlivého	15,1—20	— — —	165
Odpłata svěolníka	16,1—23	— — —	166

Moudrost při stvoření

Stvoření člověka	16,24—17,14	— — —	168
Boží oči všechno vidí	17,15—32	— — —	169
Boží velikost a dobrota	18,1—14	— — —	170
Cena prozíravosti	18,15—19,3	— — —	171
Nebezpečí mnohomluvnosti	19,4—17+18n	— — —	173
Moudrost pravá a zvrácená	19,20—30	— — —	173
Kárání a mlčení	20,1—8	— — —	174
Nepochopitelnosti	20,9—17	— — —	175
Zneužívání jazyka	20,18—31	— — —	175
Cesta hřichu	21,1—10	— — —	176
Moudrý a pošetilý	21,11—28	— — —	177
Těžkosti s nemoudrými	22,1—18	— — —	178
Přátelská věrnost	22,19—26	— — —	179
Modlitba	22,27—23,6	— — —	180
Přísaha	23,7—15	— — —	180
Cizoložství	23,16—27	— — —	181

Chvála moudrosti

Moudrost se představuje	24,1—22	— — —	182
Moudrost a Zákon	24,23—34	— — —	184
Dobry a špatný manžel	25,1—11+12	— — —	185
Žena špatná a dobrá	25,13—26,4	— — —	186
Žena nestoudná a ctnostná	26,5—18+19—27	— — —	187
Nebezpečí a svody	26,28—27,29	— — —	188
Odpuštění a sváry	27,30—28,12	— — —	190
Zlolačný jazyk	28,13—26	— — —	191
Peněžní záležitosti	29,1—20	— — —	192
Soběstačnost	29,21—28	— — —	194
Výchova dětí	30,1—13	— — —	194
Zdraví a radost	30,14—25	— — —	195

Majetek 31,1—11	— — — — —	196
Hostiny 31,12—24	— — — — —	197
Vino 31,25—31	— — — — —	198
Při hostině 32,1—13	— — — — —	198

Bázeň Boží

Poslušnost Zákona 32,14—33,6	— — — — —	199
Život je rozmanitý 33,7—19	— — — — —	200
Správa majetku 33,20—33	— — — — —	201
Omylnost snů 34,1—8	— — — — —	202
Užitek z cestování 34,9—17	— — — — —	203
Život v bázni Boží 34,18—35,24	— — — — —	203
Prosba za Izraele 36,1—17	— — — — —	205
Volba ženy 36,18—27	— — — — —	206
Přítel pravý a falešný 37,1—15	— — — — —	207
Rozdílná moudrost 37,16—31	— — — — —	208
Lékař a nemoc 38,1—15	— — — — —	209
Zármutek 38,16—23	— — — — —	210
Chvála dobrého písaře 38,24—39,11	— — — — —	211
Chvála Boha a jeho díla 39,12—35	— — — — —	213
Lidská bída 40,1—11	— — — — —	214
Statky pochybné a trvalé 40,12—30	— — — — —	215
Smrt 41,1—15	— — — — —	217
Dvojitý stud 41,16—42,8	— — — — —	218
Starost o dcery 42,9—14	— — — — —	219

Nesrovnatelnost moudrosti

Doklady z přírody 42,15—43,33	— — — — —	220
Chvála otců 44,1—49,16	— — — — —	223
Velekněz Šimeón 50,1—21	— — — — —	236
Výzva k dobrořečení 50,22—29	— — — — —	238

Přídavky

Modlitba Ješuy Sírachovce 51,1—12	— — — — —	239
Bázeň o hledání Moudrosti 51,13—30	— — — — —	241

B Ā R U K**Četba knihy**

Knihy čtena králi i lidu 1,1—5	— — — — —	243
Sbírka na chrám 1,6—9	— — — — —	243
Výzva k modlitbě za Nebúkadnesara 1,10—14	— — — — —	244

Kající modlitba

Vyznání vin 1,15—22	— — — — —	244
Ohlášený soud se dostavil 2,1—10	— — — — —	245

Prosby o vyslyšení 2,11—18	— — — — —	246
Boží varování a zaslíbení 2,19—35	— — — — —	246
Modlitba lidu v zajetí 3,1—8	— — — — —	247

Úvahy o moudrosti

Naučení pro lid 3,9—14	— — — — —	248
Moudrost nezávisí na lidech 3,15—31	— — — — —	248
Moudrost je jen u Boha 3,32—4,1	— — — — —	249
Výzva Jákobovi k obrácení 4,2—4	— — — — —	250

Potěšení Jeruzaléma

Lid si Boží trest zasloužil 4,5—8	— — — — —	250
Napomenutí a výzva k pokání 4,9—29	— — — — —	251
Naděje pro Jeruzalém 4,30—37	— — — — —	253
Výzva k vděčné radosti 5,1—9	— — — — —	253

Jeremjášův list

Hospodinův anděl bude chránit zajatý lid 6,1—6	— — — — —	254
Babylónské modly jsou nemohoucí 6,7—28	— — — — —	255
Služba modlám není k ničemu 6,29—44	— — — — —	256
Modly nejsou bohové 6,45—58	— — — — —	257
Spravedlivý nebude zahanben 6,59—72	— — — — —	258

**P Ř Í D A V K Y
K D A N I E L O V I****Tři muži v rozpálené peci**

Azarjášova modlitba 3,24—45	— — — — —	260
Smrt Kaldejců 3,46—50	— — — — —	261
Píseň tří mužů 3,51—56	— — — — —	262
Stvoření je vyzýváno k chvále 3,57—90	— — — — —	262

Zuzana

Dva nešlechtní soudcové 13,1—14	— — — — —	264
Úklady proti Zuzaně 13,15—27	— — — — —	265
Křivé obvinění 13,28—43	— — — — —	266
Daniel prokáže Zuzaninu nevinu 13,44—59	— — — — —	266
Vděčnost Hospodinu 13,60—64	— — — — —	267

Bél a drak

Daniel odmítá klanět se Bélovi 14,1—13	— — — — —	268
Daniel odhalí podvod Bélových kněží 14,14—22	— — — — —	269
Daniel zničí babylónského draka 14,23—27	— — — — —	269
Daniel vhozen do lví jámy 14,28—32	— — — — —	269
Daniel zachráněn prorokem Abakukem 14,33—42	— — — — —	270

Mír se židy	11,13—38	347
Židé v Jafě topeni	12,1—9	349
Vítězné bitvy Judovy	12,10—37	349
Oběť za padlé	12,38—45	351
Antiochův vpád do Judska	13,1—8	352
Judovo vítězství u Módínu	13,9—17	352
Antiochos sjednává se židy příměří	13,18—26	353

Boje s Nikánórem

Alkimos proti Judovi	14,1—14	354
Nikánór uzavírá s Judou příměří	14,15—25	355
Alkimos rozdmýchává nepřátelství	14,26—28	355
Smrt Razise	14,37—46	356
Nikánór se rouhá	15,1—5	357
Judův sen	15,6—16	357
Smrt Nikánórova	15,17—36	358
Pisatelův doslov	15,37—39	359

II.**M O D L I T B A
M E N A Š E O V A**

Hospodine všemohoucí	---	361
----------------------	-----	-----

T Ř E T Í E Z D R Á Š O V A**Poslední dny chrámu**

Hod beránka za Jóšijáše	1,1—22	364
Smrt králů a zničení chrámu	1,23—55	365
Kýrův edikt	2,1—11	367
Těžkosti za Artaxerxa	2,12—26	368

Spor tří pážat

Co je nejsilnější	3,1—16	369
Víno	3,17—24	370
Král	4,1—12	370
Ženy	4,13—33	371
Pravda	4,34—41	372
Královo rozhodnutí	4,42—63	372

Obnova chrámu

Návrat za Zerubábelu	5,1—45	374
----------------------	--------	-----

Obnova oltáře	5,46—62	376
Přerušení stavby	5,63—6,21	377
Dokončení stavby	6,22—7,9	379
Nový hod beránka	7,10—15	380

Příchod Ezdrášův

Přízeň Artaxerxova	8,1—24	381
Péče Ezdrášova o kněze	8,25—64	382
Odloučení od pohanů	8,65—87	384
Zákaz smíšených sňatků	8,88—9,36	385
Četba Zákona	9,37—55	387

Č T V R T Á E Z D R Á Š O V A**Povolání k službě**

Ezdrášův rod	1,1—3	390
Připomínka Božích dobrodiní	1,4—27	390
Ohlášení trestů	1,28—2,9	391
Zaslíbení milosti	2,10—41	393
Vidění Božího Syna	2,42—48	394

První vidění

Ezdrášovy otázky	3,1—36	395
Andělské napomenutí	4,1—52	397
Oznámení budoucích událostí	5,1—19	400

Druhé vidění

Další Ezdrášovy otázky	5,20—40	401
Hospodin je Stvořitel i Soudce	5,41—6,6	402
Znamení konce	6,7—34	403

Třetí vidění

Boží stvořitelské dílo	6,35—59	405
Těsná cesta do Města	7,1—25	406
Příchod Ježíšův	7,26—35	407
Gehena a ráj	7,[36]—[105]	408
Soud bude neodvolatelný	7,36[106]—69[139]	411
Bůh rozhoduje o svém stvoření	8,1—19	412
Ezdrášova modlitba	8,20—36	413
Jedni půjdou k zahynutí, druzí k životu	8,37—63	414
Ohlášená znamení	9,1—25	416

Čtvrté vidění

Hospodinův Zákon trvá	9,26—37	417
Ezdráš vidí plačící ženu	9,38—10,18	418

Pád a znovuvybudování města	10,19—28	— — — — —	419
Anděl vysvětluje vidění	10,29—59	— — — — —	420

Páté vidění

Tříhlavý orel vystupuje z moře	11,1—36	— — — — —	421
Rozzuřený lev z lesa	11,37—12,6	— — — — —	423
Výklad vidění	12,7—39	— — — — —	424
Ezdráš povzbuzuje lid	12,40—51	— — — — —	425

Šesté vidění

Člověk vystupuje z moře a přemáhá nepřátele	13,1—11	— — — — —	426
Shromáždění věrných	13,12—20	— — — — —	427
Ezdrášovi odhalen smysl vidění	13,21—58	— — — — —	427

Sedmé vidění

Příkaz k sepsání knih	14,1—22	— — — — —	429
Ezdrášovi pomocníci	14,23—43	— — — — —	430
Rozhodnutí o knihách	14,44—48	— — — — —	431

Výstrahy a napomenutí

Proti Egyptu	15,1—27	— — — — —	431
Proti Babylónu	15,28—45	— — — — —	433
Proti Asii	15,46—63	— — — — —	434
Proti nepřítelům Božího lidu	16,1—35	— — — — —	434
Napomenutí Božímu lidu	16,36—67	— — — — —	436
Nastávající soužení i vysvobození	16,68—79	— — — — —	437

T R E T Í M A K A B E J S K Á

Ptolemaios Filopátor

Vítěz nad Antiochem	1,1—7	— — — — —	439
V Jeruzalémě	1,8—29	— — — — —	439
Veleknězova modlitba	2,1—24	— — — — —	441
Návrat do Egypta	2,25—33	— — — — —	442
Ohrožení židů	3,1—10	— — — — —	443
List proti židům	3,11—30	— — — — —	444
Úklady proti židům	4,1—21	— — — — —	445
Záchrana před slony	5,1—35	— — — — —	446
Nový úklad proti židům	5,36—51	— — — — —	448
Eleazarova modlitba	6,1—15	— — — — —	449
Andělské zjevení	6,16—21	— — — — —	450
Podivuhodné vysvobození	6,22—41	— — — — —	451
Nový králov list	7,1—9	— — — — —	452
Potrestání odpadlíků	7,10—16	— — — — —	453
Šťastný návrat	7,17—23	— — — — —	453

Č T V R T Ā
M A K A B E J S K Ā

Záměr knihy

Nadvláda zbožného rozumu nad vášněmi	1,1—12	— — — — —	455
Rozum vskutku ovládá vášně	1,13—35	— — — — —	456
Příklady otců	2,1—23	— — — — —	457
Příklad Davidův	3,1—18	— — — — —	458

Svědectví mužedníků

Zrádce Šimeón	3,19—4,14	— — — — —	459
Nepřítelství Antiochovo	4,15—26	— — — — —	460
Věrnost Eleazarova	5,1—6,30	— — — — —	461
Úvahy nad Eleazarovou stálostí	6,31—7,23	— — — — —	463
Hrdinství sedmi bratrů	8,1—9,9	— — — — —	465
První bratr	9,10—25	— — — — —	467
Druhý bratr	9,26—32	— — — — —	467
Třetí bratr	10,1—11	— — — — —	468
Čtvrtý bratr	10,12—21	— — — — —	468
Pátý bratr	11,1—12	— — — — —	469
Šestý bratr	11,13—27	— — — — —	469
Sedmý bratr	12,1—19	— — — — —	470
Zamyšlení nad hrdinstvím bratrů	13,1—14,1	— — — — —	471
Chvála zbožného rozumu	14,2—20	— — — — —	472
Hrdinství matky	15,1—16,25	— — — — —	473
Matčina smrt	17,1—24	— — — — —	476
Výzva k potomstvu	18,1—24	— — — — —	477

Z A L M 1 5 1

Malý jsem byl mezi svými bratry	— — — — —	— — — — —	479
---------------------------------	-----------	-----------	-----

ZKRATKY A ZNAKY

1. BIBLICKÉ KNIHY

STARÝ ZÁKON

Gn	- Genesis, 1. Mojžíšova	Př	- Přísloví
Ex	- Exodus, 2. Mojžíšova	Kaz	- Kazatel
Lv	- Leviticus, 3. Mojžíšova	Pis	- Píseň Šalomounova
Nu	- Numeri, 4. Mojžíšova	Iz	- Izajáš
Dt	- Deuteronomium, 5. Mojžíšova	Jr	- Jeremjáš
Joz	- Jozue	Pl	- Pláč Jeremjášův
Sd	- Soudců	Ez	- Ezechiel
Rt	- Rút	Da	- Daniel
1 S	- 1. Samuelova	Oz	- Ozeáš
2 S	- 2. Samuelova	Jl	- Joel
1 Kr	- 1. Královská	Am	- Ámos
2 Kr	- 2. Královská	Abd	- Abdijáš
1 Pa	- 1. Paralipomenon	Jon	- Jonáš
2 Pa	- 2. Paralipomenon	Mi	- Micheáš
Ezd	- Ezdráš	Na	- Nahum
Neh	- Nehemjáš	Abk	- Abakuk
Est	- Ester	Sf	- Sofonjáš
Jb	- Jób	Ag	- Ageus
Ž	- Žalmy	Za	- Zacharjáš
		Mal	- Malachiáš

APOKRYFY

I.		II.	
Tób	- Tóbit - Tóbijáš	MMen	- Modlitba Menašeova (Manassesova)
Júd	- Júdit	3 Ezd	- Třetí (První) Ezdráš
Est	- Přídavky k Ester	4 Ezd	- Čtvrtý (Třetí) Ezdráš (Vidění Ezdrášova)
Mdr	- Kniha moudrosti	3 Mak	- Třetí Makabejská
Sír	- Sírachovec	(4 Mak	- Čtvrtá Makabejská)
Bár	- Báruk (Bár 6 = List Jeremjášův)	Ž 151	- Žalm 151
Da	- Přídavky k Danielovi		
1,2 Mak	- knihy Makabejské		

NOVÝ ZÁKON

Mt	- Matouš	1 Tm	- 1. Timoteovi
Mk	- Marek	2 Tm	- 2. Timoteovi
L	- Lukáš	Tt	- Titovi
J	- Jan	Fm	- Filemonovi
Sk	- Skutky apoštolské	Žd	- Židům
Ř	- Římanům	jk	- Jakubova
1 K	- 1. Korintským	1 Pt	- 1. Petrova
2 K	- 2. Korintským	2 Pt	- 2. Petrova
Ga	- Galatským	1 J	- 1. Janova
Ef	- Efezským	2 J	- 2. Janova
Fp	- Filipským	3 J	- 3. Janova
Ko	- Koloským	Ju	- Judova
1 Te	- 1. Tesalonickým	Zj	- Zjevení Janovo
2 Te	- 2. Tesalonickým		

2. TEXTY A VERZE

A. STARÉ VERZE:

H.	- hebrejský text kanonických knih podle Kittelovy Biblia hebraica, vydání 3. a násl.; Hz - hebrejské zlomky knihy Sírachovcovy
O'	- řecká Septuaginta, malé vydání Rahlfsovo (O'ABS - hlavní kodexy: Alexandrinus, Vaticanus, Samaritanus)
P	- syrská Pešitto
S	- samaritánský Pentateuch
T	- aramejský Targúm (T°, T ^j , viz Kittel, Biblia hebraica)
V	- latinská Vulgáta; NV - Neovulgáta (1979)
Q	- kumránské texty od Mrtvého moře.

B. KRALICKÝ TEXT:

K	- podle posledního vydání z roku 1613
Kr	- Karafiátem revidované vydání 1915
Kš	- původní znění Šestidílkovy z roku 1579—94 (Apokryfy tvoří 5. díl)
Kv	- Kralické výklady k Šestidílce, vyd. J. Kostomlatský, Tábor 1885.

C. OSTATNÍ PŘEKLADY:

Aa	- Anglická Authorized Version z roku 1611
Ar	- Anglická Revised Version 1881—85
As	- Americká Revised Standard Version 1952
ČEP	- Bible, Písmo svaté ... Český ekumenický překlad, Praha 1979
J	- La Sainte Bible de Jérusalem, Paris 1956
L	- Lutherův překlad, revidovaný 1936
Lr	- Lutherův překlad, přepracovaný a revidovaný 1965
NEB	- The New English Bible 1970
TOB	- Traduction oecuménique de la Bible 1975
Z	- Züricher Bibel 1931.

3. RŮZNÉ ZKRATKY A ZNAKY

f	- femininum, ženský rod	sr	- srovnej
k.	- kapitola	SZ	- starozákonní
kt	- ketfb, souhláskový text hebrejský	SZ	- Starý zákon
m	- masculinum, mužský rod	v., vv.	- verš, verše
n	- neutrum, střední rod	vk	- výklad
n,nn	- následující (verš, verše)	//	- paralela
nz	- novozákonní	=	- rovná se
NZ	- Nový zákon	>	- přešlo v
pk	- překlad	<	- vzniklo z
pl	- plurál, množné číslo	+	- přidáno
qr	- qeré, samohláskové znění hebrejské	×	- vypuštěno
rp	- rukopis, rpp - rukopisy	?	- nejasno
sg	- singulár, jednotné číslo	:	- srovnej
		::	- jinak, protikladem k
		∞	- podobně

Kursíva v textu vyznačuje překladatelské doplňky.

STAROZÁKONNÍ KÁNÓN

STARÝ ZÁKON, zvaný též Stará smlouva, je duchovní odkaz židovstva lidstvu. Označení je ovšem křesťanské a předpokládá jako protějšek Nový zákon či Novou smlouvu. Židé svou sbírku posvátných knih nazývají Tenak, což je zkratka z Tórá — Nebí'ím — Ketúbím, tj. Zákon — Proroci — Spisy. I prvotní křesťané označovali Starý zákon podobně (sr Mt 5,17 L 24, 44). O vzniku jednotlivých knih, případně jejich částí, vypovídá už novozákonní svědek, že „z popudu Ducha svatého mluvili lidé poslaní od Boha“ (2Pt 1,21). Mluvené slovo bylo ovšem nutno časem zachytit i písemně a jednotlivé písemnosti shromáždit v soubor, kterému říkáme kánón. To vše je proces tisíciletý, velmi složitý a v podrobnostech i neprůhledný. Pokusíme se vystihnout v dalším aspoň jeho základní rysy.

1. Ústní podání

Praotce lidu staré smlouvy poznáváme ještě jako kočovníky bez trvalých sídlišť. Abraham získal např. za svého života jenom kus pozemku pro rodinný hrob (Gn 23,20); všude pobýval jako host (v. 4). Za takových okolností ani on ani nikdo jiný z jeho okolí necítil nutnost zachycovat písemně své zážitky a zkušenosti. Ty se předávaly ústně, nejspíše u táborového ohně, když se rodina po vykonané práci sešla k odpočinku a stařešina rodu začal vzpomínat. Jako zvláštní příležitost k tomu přistupovaly slavnosti o různých výročích anebo významných dnech roku (sr Ex 12,26n 13,8 Dt 6,7 J1 1,3).

Ostatně písmo ve starém Orientě bylo velmi složité a prostému člověku vzdálené, ať myslíme na klínopis mezopotámského prostředí, který přesto kupodivu ovládl celou Přední Asii, nebo egyptské hieroglyfy, které zůstaly omezeny na poříčí Nilu. V oblasti foinicko-kenaanské vzniklo sice jednoduché písmo hláskové, které jistě bylo způsobilé proniknout do nejširších vrstev lidu, především usazeného v městech, ale namnoze tu chyběla potřeba psát. Praotecké příběhy byly známy a předávaly se z pokolení na pokolení vyprávěním, bohoslužebné texty (liturgické) se znaly z paměti a v oblasti právní platilo právo zvykové: „To se v Izraeli přece nedělá“ (2S 13,12). Jak kočovníci, tak usedlíci se ve svém každodenním životě celkem

obešli bez psaného slova. Psaní zůstalo omezeno na panovnické dvory a svatyně a nejvýše na mimořádné okolnosti, jako byly různé smlouvy (sr Jr 32,10) apod.

2. Písemné záznamy

První písemné záznamy starozákonních látek vznikaly nepochybně při svatyních. Zprvu, zdá se, nesloužily tyto záznamy k tomu, aby se z nich učilo (nadále se uplatňovalo především ústní podání), nýbrž byly uloženy ve svatyni „před Bohem“ a znamenají jejich platnosti.

Zejména byly zaznamenány důležité texty smlouvy Hospodina s lidem, Boží zjevení a orákula. Orákula se neomezovala jen na dotázaný případ, ale měla platnost i pro obdobné další případy. Později k tomu přistoupily i prorocké výroky — a to jak proroků žijících při svatyních, tak i příležitostně vystupujících ať ve svatyni nebo mimo ni. Proroci sami ovšem sotva kdy měli možnost svoje řeči sepsat, ale byli tu jejich posluchači a žáci (sr Jr 36,4), kteří jejich slova zapisovali, pořádali i doplňovali. Prorocké slovo bylo uznáno jako Boží výrok teprve tehdy, když se splnilo (Dt 18,21n Jr 28,9).

Důležité byly předpisy týkající se obětní praxe a bohoslužby vůbec. Proto se zaznamenávaly. S nimi souvisely i „lékařské“ výroky kněží, na jejichž dobrozdání záleželo, byl-li člověk uznán kulticky čistým nebo nečistým. Jen kulticky čistý se mohl účastnit bohoslužby.

Dalším okruhem písemně zachycených textů byly látky právní povahy, normující vzájemné vztahy. Výroky pronášené kněžími měly svou důležitost i pro další obdobné případy. Nezřídka totiž byl rozsudek přímo podmíněn zjevením Božího rozhodnutí (sr Nu 5,11—31).

Posléze byly zaznamenány i události, které vysvětlovaly vznik a význam svatyně (např. Bét-el: Gn 28,10—22 35,1—7; Šilo: Joz 18 Sd 21,12; Šekem: Gn 33,18—34,31). K nim byly pravděpodobně připojovány příběhy praotců Izraele a později izraelských pokolení i celého lidu, zejména pokud souvisely se svatyní.

Vedle svatyní vznikaly písemné záznamy událostí, naučných a oslavných textů na královském dvoře. Bible ví o moudrosti Šalomounově, která „převýšila moudrost všech synů dávno věku i všechnu moudrost egyptskou (1Kr 5,10 [= 4,30 K]),

a chválí ho jako autora tisíců přísloví a písní (v. 12 [= 4,32 K]). V této činnosti pokračovali i jiní králové nebo ji aspoň podporovali (sr Př 25,1). Položili tak základ tzv. mudroslovné literaturě. Naučení, jež vyplývala ze vztahu k Hospodinu a životu víry, byla pak přijímána do souboru záznamů ve svatyních.

Do posvátných zápisů byly přejaty též leckteré údaje z „královských análů“, oslavujících krále a jeho činy (sr častý odkaz v Knihách královských na „Knihu letopisů králů izraelských“ nebo „judských“), avšak zároveň jsou kriticky hodnoceny z pohledu víry.

Ve Starém zákoně jsou rovněž zmíněny další, nám neznámé spisy, např. Kniha Hospodinových bojů (Nu 21,14), Kniha Přímého (Joz 10,13 2S 1,18), Příběhy Samuela, vidoucího, příběhy proroka Nátana a příběhy Gáda, jenž měl dar vidění (1Pa 29,29) aj. Tyto spisy se nedochovaly, takže nevíme, co z nich bylo přijato do starozákonních látek.

3. Otázka autorství

Rozšířený je názor, že jméno uváděné v nadpisu jednotlivých knih je autorským podpisem. Podle toho napsal Mojžíšovy knihy Mojžíš, Jozuovu Jozue, Samuelovy Samuel atd. Pokud jde o popis událostí, které sami neprožili, použili prý různých pramenů. Ale jak mohli popsat vlastní smrt a to, co po ní následovalo? A to nemluvíme o dalších problémech, které by pozornému čtenáři neměly ujít, např. že Mojžíš hovoří o Zajordání (sr Nu 32,14 Dt 4,41), jako by se díval od západu přes Jordán, ačkoli jej nikdy nepřekročil (Nu 27,12n Dt 34,4). Podobně zmínka, že „tehdy v té zemi byli Kenaanci“ (Gn 12,6) se dá pochopit jen z pozdější doby, kdy tam Kenaanci už nebyli. V Ex 20 a Dt 5 je Desatero podáno v dvojí podobě, vysvětlitelné jen dvojí praxí v různých svatyních, apod.

Nesmíme zapomenout, že starozákonní písemnosti nevdechují za svůj vznik lidské psavosti a že v nich nejde o oslavu člověka. Teprve apokryfní kniha Sírachovcova přináší údaj o pisateli i o překladateli, ale ta se nedostala do palestinského kánonu, přestože se těšila značné oblibě. Kanonické knihy vznikaly z duchovní potřeby izraelského společenství, zčásti přímo jako vyznání lidu staré smlouvy. Tím už je dána jejich anonymita. O případných autorech platilo slovo, které Jan Křtitel vyřkl o svém vztahu ke Kristu: „On musí růst, já pak

se menšit“ (J 3,30). Ve Starém zákoně šlo v první řadě o oslavu Hospodina. Člověk se uplatní jen jako jeho posel pověřený zvěstováním jeho vůle. Názvy knih tyto veliké svědky Boží, o nichž je v příslušných knihách řeč, jenom připomínají.

To platí i o prorockých knihách. Místy se sice dozvídáme i něco z prorokova života (Iz 8,2n Jr 16,2 Ez 24,16n Oz 1,2), ale tyto životopisné údaje jsou uvedeny jen proto, že mají být pro lid „znamením“. Jinak nemůžeme s jistotou ani tvrdit, že to nebo ono slovo je opravdu proneseno prorokem, jehož jménem je příslušná kniha nadepsána. Víme např. bezpečně, že v Iz 40 začíná nový úsek, mladší asi o 150 let oproti první části knihy. Jméno prorokovo je neznámé. Hovoříme proto o „Druhém Izajášovi“, který působil v době babylónského zajetí. Nebo čteme výslovně, že ke slovům Jeremjášovým bylo „přidáno ještě mnoho podobných slov“ (Jr 36,32). Byla to slova Jeremjášova? Vždyť v téže době působil také prorok Urijáš, který prorokoval „stejnými slovy jako Jeremjáš“ (Jr 26,20), ale pod jeho jménem se nedochoval žádný jeho výrok. Je možné, že některé byly zahrnuty do knihy Jeremjášovy. Prorocké výroky kolovaly většinou anonymně a podle obsahu mohly být zařazeny do různé souvislosti, např. dublety Iz 2,2—4 = Mi 4,1—3.

Různá jména — nebo spíše příslušné postavy — se časem stala typická a strhla na sebe i texty docela jiného původu, jako např. v případě Izajášově. Jméno onoho proroka (hebrejsky *ješa'jáhú*) je přiznáním k Hospodinově spáse (*j-š-*); ta je společným jmenovatelem obou částí knihy a umožnila připojení sbírky z babylónského období ke sbírce vzniklé v období asyrském. Podobně je tomu i s jinými prorockými „jmény“, např. Joel ukazuje na dobu náboženských zápasů, kdy šlo o to dokázat, že Bohem (*'el*) je Hospodin (*jó z jahve*) a nikoli nějaký baal. Je to vyznavačské jméno: Hospodin je Bohem. Jako nejznámější typická jména lze uvést: Mojžíš — typ zákonodárce, David — typ žalmisty, Šalomoun — typ mudroslovce. Těmito jmény byly označovány příslušné literární památky nejrozličnějších dob; šlo prostě o zařazení do určitého typu. Tím teprve získala písemnost svou hodnotu, pouhé jméno autorovo k tomu nestačilo a bylo proto zbytečné.

4. Zničení prvního chrámu:

Původně měl každý izraelský kmen svou kmenovou sva-

tyni, vedle které ovšem byla porůznu i jiná posvátná místa. Aspoň důležitější svatyně měly své archivy, i když se výslovné záznamy o nich nezachovaly. Když Asyřané zničili r. 721 př. Kr. království severoizraelské, dostal se jeden zákoník, nejspíše z Bét-elu, do jeruzalémského chrámu. Dá se předpokládat, že jej tam donesli kněží prchající před nepřítelem. Jenže mezi Izraelem a Judou byly vztahy značně napjaté, a tak zákoník upadl v zapomenutí. Až o sto let později za krále Jóšijáše se dělal v jeruzalémském chrámě zase jednou pořádek a zákoník byl nalezen (2Kr 22,8). Stal se mocnou vzpruhou pro královny očištné snahy náboženské a my v něm dnes vidíme jádro Deuteronomia.

Ve svém reformním zápalu Jóšijáš zrušil všechny venkovské svatyně a soustředil jejich kněžstvo do Jeruzaléma. Není pochyby o tom, že se tehdy do jeruzalémského chrámu dostaly i mnohé písemnosti dříve uložené ve zrušených svatyních. Co se s nimi stalo, nevíme. Protože byly posvátné, byly nejspíše uloženy a sotva se kdo jimi dále zabýval. To byl patrně úděl i těch písemností, které byly zhotoveny přímo v chrámě. Izraelská bohoslužba před zajetím babylónským neměla místo pro četbu Písma svatého. V popředí stála oběť a jako zvěstovatelé Božího slova příležitostně vystupovali proroci. K psanému slovu se kněží uchylovali jen ve zvláštních případech, když šlo o to ověřit si, jak Hospodin rozhodl někdy dříve.

Ale r. 587/6 př. Kr. dobyli Babylóňané Jeruzalém a zničili chrám. Pohanům nezáleželo na nějakých posvátných sveticích; jejich zájem se soustředil na zlato a jiné drahocennosti. Zato kněží pochopili, že drahocennější než všechno, po čem bažili vetřelci, je slovo živého Boha, které neztrácí cenu, i když všechno ostatní je ztraceno. Nedochoval se žádný záznam o tom, co se jim podařilo zachránit z hořícího chrámu a co dokázali donést až do svého babylónského vyhnanství. Je nutno počítat s tím, že mnohé bylo nenávratně ztraceno, ale právě babylónská pohroma přispěla k tomu, že chrámové písemnosti se konečně dostaly na denní světlo a staly se předmětem soustavného studia.

5. Židovstvo — lid Knihy

Lid odvláčený do babylónského zajetí, který přišel o všechny své poklady, které „ničí mol a rez a zloději vykopávají

a kradou“ (Mt 6,19), našel ve své bídě poklad daleko vzácnější, trvalé hodnoty. V pohanské cizině, zbaveni chrámu a jeho obětí, rozpomínali se judští přesídlenci na slova svého Boha, která k nim mluvil ústy svých proroků, i na vyprávění, která slyšeli od svých otců. V prvé řadě však kněží sbírali a opisovali, co se jim podařilo zachránit z chrámového archivu. Mnohé bylo zničeno, ale neselhala paměť lidí. Ústnímu předávání příběhů a výroků vděčíme za to, že nyní postupně vznikaly jednotlivé knihy starozákonní a posléze z nich mohl být utvořen i celý kánon, *Knihy knih*.

O postupu těchto prací nejsme informováni, ale smíme se domnívat, že sběratelům a pořadatelům posvátných textů byla každá zachovaná písemnost i dochovaná vzpomínka tak drahá, že úzkostlivě dbali, aby z nich nic nepřišlo nazmar. Patrně byli nejednou postaveni před těžké rozhodování, když narazili na rozdílné podání. Je jen přirozené, že bývalí kněží mimojeruzalémských svatyní leccos zachovali v jiné podobě než jeruzalémští. V takových případech se asi zapisovaly obě verze jako dublety. Připomeňme aspoň jeden příklad. Za pobytu Abramova v Egyptě se o jeho ženu Sáraaj velmi zajímal sám farao (Gn 12, 10—20). Později se o Abrahamovu ženu Sáru zajímá gerarský abímelek (20,1—18), ale i Izák bude mít v Geraru nesnáze kvůli Rebece (26,6—11). Jde vskutku o tři různé příběhy nebo se z jedné události časem (asi na různých místech) vytvořily tři příběhy, které se pak už tradovaly samostatně?

Posvátné texty se nejenom horlivě sbíraly a opisovaly, ale zřejmě se jim lidé i učili a znali je. V tomto směru je poexcilní kniha Zacharjášova. S oblibou se prorok odvolává na „dřívější proroky“, aby dodal váhy svým vlastním slovům (Za 1,4n 7,7.12). To ovšem znamená, že jeho posluchačům jejich slova nebyla neznámá. Navíc můžeme soudit, že teď už také nešlo jen o slova předávaná ústně, nýbrž že byla mezi lidem rozšířena i písemně. Změnil se celý způsob života, čtení a psaní se stalo majetkem širokých vrstev, a to v důsledku rozšíření aramejštiny i aramejského písma v celé Přední Asii.

6. Zničení druhého chrámu

Znovuvybudování chrámu po návratu ze zajetí (515 př. Kr.) bylo novým mocným podnětem i k pořízení, případně k dokončení chrámového archivu. Měl přítomným i budoucím

zachovat svědectví o podivuhodných skutcích Hospodinových v minulosti i jeho ustanovení a zaslíbení. Zvláštní pozornost se věnovala především Zákonu (hebr. *tórá*), tj. *Knihám Mojžíšovým* (sr Neh 8). Ke starým — a možno říci i zastaralým — předpisům se postupem doby napojilo množství doplňků, jak si je vynutily změněné životní podmínky, ale v době Ezdrášově a Nehemjášově, tedy kolem poloviny 5. stol. př. Kr., je celek Zákona v podstatě uzavřen. Ve 3. stol. př. Kr. je všeobecně uznávanou veličinou, takže si jej alexandrijští židé překládají do řečtiny (zárodek Septuaginty) a také Samařané jej přijímají, byť i s mnohými odchylkami, za své Písmo svaté. (K roztržce mezi Samařany a židy došlo nejspíše v důsledku fanatismu Makabejců ve 2. stol.: zničení samařského chrámu Janem Hyrkánem r. 128 př. Kr.).

Období po znovuvybudování chrámu lze nazvat obdobím konsolidace židovstva. Jeruzalémský chrám byl sice viditelným středem a symbolem lidu, ale ten žil nejen v zemi svých otců, nýbrž také rozptýlen po celém tehdejší známém světě. Jen některým bylo dopřáno podívat se aspoň jednou v životě do Svatého města. Požadavek „třikrát v roce se každý z vás, kdo je mužského pohlaví, ukáže před Pánem, Hospodinem, Bohem Izraele“ (Ex 34,23) sotva plnili i palestinští židé. Chrámová bohoslužba se konala zástupně za lid, ale bez pravidelné účasti lidu. Ten se shromažďoval o sobotách a svátcích v synagogách a naslouchal čtenému slovu.

Když byl druhý chrám zničen r. 70 po Kr. Římany, ztratilo sice židovstvo své symbolické středisko, ale život plynul dál v jednotlivých náboženských obcích zpravidla shromažďovaných kolem synagóg. Nebyla tu však žádná ústřední organizace, takže jednotlivé pospolitosti vykazovaly rozmanité obrazy. Do náboženských představ lidu pronikaly nejružnější představy z jeho okolí. Živnou půdu nachází všelijaké sektářství a navíc — vítězně proniká křesťanství. Bylo bezpodmínečně nutno stanovit přesné normy života a víry.

7. Synoda v Jabně

Někdy r. 90 po Kr. sešla se v palestinském přímořském městě Jabně (pořečtěně Jamnii) synoda, o níž sice mnoho nevíme, ale která vešla do dějin tím, že rozhodla o výběru posvátných knih a vytvořila tak palestinský kánon. Práce to nebyla

snadná, protože tehdejší židovské písemnictví bylo velmi bohaté. Značně oblíbené se těšily různé spisy, které např. egyptští Židé do tzv. alexandrijského kánonu přijali, avšak na jabenských synodě byly odmítnuty. A toto synodní usnesení nebylo židovstvím nikdy porušeno. Jen křesťané, kteří byli v helénistickém světě odkázáni na Septuagintu, se přidrželi stanoviska egyptské diaspory a ponechali ve svých biblích i některé knihy palestinským židovstvím nepřijaté. Označují je však jako apokryfy (protestanté) nebo knihy deuterokanonické (římsí katolíci) či nekanonické (pravoslavní), a vyjadřují tak přímo nebo nepřímo, že také pocítují jejich odlišnost od kanonických knih. Reformované církve (kalvínské) je posléze z bible vypustily a pod jejich vlivem světové Biblické společnosti tisknou bible zásadně bez apokryfů.

Pozoruhodné zdůvodnění pro rozlišení knih kanonických od ostatních podávají Židé sami: Podle nich počínajíc helénistickým obdobím přestal působit Duch sv., takže spisy vzniklé v této době už nejsou prozářeny prorockou inspirací. Podle Josepha Flavie je mezníkem vláda perského krále Artaxerxa¹, podle mišny doba Alexandra Velikého², tedy buď už 5. nebo až 4. stol. př. Kr. Víme ovšem, že některé biblické knihy nebo aspoň jejich části vznikly později, např. kniha Daniel asi až ve 2. stol.

Synoda v Jabně v podstatě uzákonila jen to, co se staletým vývojem samo ustálilo. Ze svědectví apokryfního spisu Sírachovcova poznáváme, že kolem r. 190 př. Kr. byl vedle Zákona uzavřen i druhý díl pozdějšího kánonu, tzv. Proroci. Jen třetí díl, Spisy, byl ještě otevřený, takže vnuk Sírachovcův ve své předmluvě k překladu dědova díla r. 117 př. Kr. mohl napsat, že jeho děd, který se horlivě zabýval studiem Písem sv., se rozhodl připojit „k Zákonu, Prorokům a ostatním spisům“ také vlastní vzdělatelný spis. Soubor těchto „spisů“ byl uzavřen až v Jabně. Počet kanonických knih se však udával nejednotně: posvátným číslem 24 (tzv. IV. Ezdráš, apokalypsa vzniklá po pádu Jeruzaléma r. 70 po Kr.) nebo 22 snad podle počtu písmen abecedy (Josephus Flavius, Origenés). Hierony-

¹ „Od Artaxerxa po naše dny bylo sice napsáno mnoho knih, ale není jim přikládána stejná víra jako oněm dřívějším“ (Contra Appionem I. 8).

² „Od časů Alexandrových působili jen mudrci, kdežto dříve Duch svatý“ (sédeř 'ótám).

mus znal obojí počítání. K počtu 22 dospějeme, počítáme-li vždy za jednu knihu obě Samuelovy, obě Královské, dvanáct ‚malých proroků‘ a dále Ezd s Neh, obě Pa, Sd a Rt, Jr a Pl, celkem od našeho běžného počítání 39 knih starozákonních odečteno 17; do počtu 24 se počítají Rt a Pl samostatně.

8. Souhláskový text Písma

Rozhodnutí jabenské synody bylo jen začátkem tisícileté práce na Písmu sv. Základ byl položen přesným stanovením počtu, případně i rozsahu knih (knihy Est a Da byly zkráceny o ‚apokryfní‘ přídavky). Nebyla to snadná práce. Nad různými knihami byly vyslovovány rozpaky i po jejich kanonizaci, ale na přijatém usnesení se už nic nezměnilo. Kupodivu se mezi sporné knihy dostal i Ezechiel, a to pro svoje rozpory se Zákonem. R. Chananjá vysvětlil tři sta džbánek oleje, nežli našel smírné řešení. Ještě Hieronymus znal židovské předpisy, které dovolovaly číst úvodní a závěrečné oddíly Ez teprve třicetiletým. Píseň byla přijata do kánonu jen s alegorickým výkladem na vztah Boha-ženicha k Izraeli-nevěstě. Bývala však chápána i čistě eroticky, takže R. Akíba dokonce proklel ty, kteří by ji nevázně zpívali v krčmách. Kazatel byl přijat jen pro úvod a závěr knihy. Babylónský talmúd má výhrady i ke knize Přísloví a Hieronymus věděl, že také začátek Genese o stvoření směli číst teprve třicetiletí. Rozhodující však bylo, že synodou vymezený rozsah kánonu zůstal nedotčen.

Jako další úkol bylo stanovit závazné znění textu. Ze srovnání Septuaginty s hebrejským textem víme, že rozdíl mezi oběma verzemi jsou někdy závažné. Kumránské nálezy arci potvrzují, že už dávno před Kristem kolovaly rukopisy, jejichž znění se v ničem podstatném neliší od oficiálního hebrejského znění tradovaného bez dalších úprav až podnes. Zachovaly se však i ‚vulgární‘ texty s různými odchylkami. Nezbylo než určit závazné znění biblického textu a nevyhovující rukopisy buď upravit nebo zničit. Práce byla ztížena tím, že hebrejšтина přestala dávno být živým jazykem a že se psaly jen souhlásky, které připouštěly různou výslovnost podle starých místních nářečí, ale nyní byly pojímány jako podklad pro výslovnost jeruzalémskou, již vždycky neodpovídaly.

Dochází k mravenčí práci s textem. Písaři (hebr. *sóferim*) přímo spočítali písmenka a slova, aby nic nepřišlo na-

zmar a aby se předešlo případným odchýlkám při opisování. O důkladnosti vykonané práce svědčí, že např. vypočetli jako prostřední písmeno Tóry -v- (ó) ve slově *'al gáchón* (= po břiše, Lv 11,42), jako prostřední slovo Tóry určili výraz *dāróš* (= pátrat, Lv 10,16), střed žaltáře viděli ve slově *mi-ja'ar* (= z lesa, Ž 80,14) apod. Vytvořili tím vzorný text, který zůstává závazný podnes a který se přepisuje a přetiskuje se vším všudy, i s chybami teprve později zjištěnými. Nesmí se z něho nic ubrat ani k němu přidat, jak už před nimi, arcí v jiné souvislosti, prohlásil sám Ježíš (Mt 5,18).

I Starý zákon psali lidé a není proto divu, že přes největší péči, která se mu aspoň od 2. stol. po Kr. věnovala, vykazuje také stopy lidské omylnosti. Ze starých rabínských záznamů víme, že aspoň v pěti případech se nemá číst, co je psáno, a naopak v sedmi případech se má číst, co není psáno. Při počítání slov a písmen to bylo přehlédnuto a dál se už na souhláskovém znění nesmělo nic měnit. Tak např. ve větě „Tomu, kdo mocně napíná luk...“ (Jr 51,3) je v hebrejském textu sloveso „napíná“ omylem psáno dvakrát. Píše a přetiskuje se tak stále, ale v „puktovaných“ textech, tj. v těch, které jsou opatřeny samohláskovými značkami, zůstává druhý výskyt bez nich. Nebo při popisu „dílu Hospodinova“ čteme: „na jižní straně čtyři tisíce pět set loket“ (Ez 48,16). V hebrejském textu je omylem číslovka „pět“ psána dvakrát, ale nečte se (ani se nepřekládá). Naopak se má číst jméno řeky Eufkrat v údajích 2S 8,3 jako v 1Pa 18,3. Chybějící jméno je svými samohláskami doplněno do mezerky mezi slovy; počet souhlásek se nemění. Podobně ve větě „Hle, přicházejí dny“ (Jr 31,38) je sloveso doplněno jen samohláskami. Podobně v dalších případech.

Závažnější jsou tzv. opravy písmařů, kdy se odvážili přímo zasáhnout do textu, zvláště z důvodů věroučných. Známé je osmnáct takových případů, ale patrně jich bylo více. Např. místo „Abraham zůstal stát před Hospodinem“ (Gn 18,22) prý v textu původně stálo: „Hospodin zůstal stát před Abrahamem“. Protože stojí otrok před pánem a ne naopak, byly podmět a předmět ve větě prohozeny, Nebo v Abk 1,12 stálo původně: „Ty (= Bože) nezemřeš“. Text nás uvádí do doby nad jiné těžké, kdy po smrti krále Jósijáše byla ohrožena celá další existence lidu. Jedinou nadějí byl Bůh. Ten nezemřel. Pozdější doba se však urážela na představě, že by někdo vůbec mohl uvažovat o Boží smrti, a změnou jediného písmene (*n* místo *t*)

změnila výpověď v „my nezemřeme“. Později ovšem takové zásahy do textu už nebyly přípustné.

9. Samohláskový text

Při pozorném a soustavném studiu textu, jehož autoritativnost a svatost neustále stoupaly, byly postupně zjišťovány různé poruchy nebo aspoň nepravidelnosti, na které bylo nutno čtenáře upozornit. Někdy šlo jen o písmeno, jindy o slovo nebo i větší úsek. Nejjednodušší způsob byl příslušné místo opatřit výrazným bodem (tzv. *puncta extraordinaria*, hebr. *nequddót*). Deset takových případů známe z Tóry a dalších pět z ostatních knih SZ. Jiný způsob je označit příslušný úsek na obou koncích písmenem *nún* (tzv. *nún inversum* v Nu 10 za v. 34 a 36); patrně měly být takto vv. 35n odděleny od ostatního kontextu. Snad znamená toto písmeno tolik jako *nāqud* (= obodováno). Podobná značka se opakuje v Ž 107,21—26.40.

Někdy se sporná písmena psala nad řádku, např. v Sd 18,30, kde vloženým povysazeným písmenem *-n-* se z jména Mošé (= Mojžíš) stal Menaše, což je jméno zpohanštělého davidovského krále z 2Kr 21. Kněžstvu schismatické svatyně Dan se tím upřel jeho mojžíšský původ. Jindy se některá písmena psala větší nebo menší, aniž nám je smysl toho zřejmý. Čím dál tím víc se však pocífovala potřeba zajistit celý text potřebnými značkami pro výslovnost a přednes.

Tato práce je spojena s jménem masoretářů, zvaných tak podle toho, že opatřili celý SZ „másórou“ jako ochranným plotem. Jejich činnost začíná asi v 5. stol. po Kr. příležitostnými značkami k zajištění výslovnosti, a to nezávisle na sobě v Palestině a v Babylónii. Počáteční nedokonalé systémy se postupem času změnily v systémy velmi promyšlené a podrobné, které ovšem vykazují mezi sebou i mnohé rozdíly. Koncem 8. stol. převládá směr zvaný tiberiádský podle městečka Tiberias při Genezaretském jezeru, významného střediska židovské učenosti. Tiberiádská „punktace“ představuje vyvrcholení staletých studií, ale dochází k ní v době, kdy hebrejščina už po celé tisíciletí nebyla hovorovým jazykem. Přesto se dnes všeobecně uznává, že zachovává velmi starou podobu řeči, ovšem výslovnosti zřejmě jeruzalémské, tedy chrámové, i když souhláskový text nejednou vyžaduje spíše odlišnou vokalizaci. Nářečové rozdíly byly setřeny.

Je třeba aspoň letmo zmínit i zvláštní způsob masoretářů připojovat k souhláskám jednoho slova samohlásky jiného výrazu. Odborně se tu mluví o *ketib* (= psané, tj. souhlásky) a *qere*' (= vyslovené, tj. samohlásky). Nejčastější je spojení souhlásek Božího jména Jahvé (psáno *j-h-v-h*) se samohláskami slova Pán, Panovník (hebr. *'adónaj*). Spojením obojího vznikl patvar Jehova, jak ovšem žádný žid nikdy svého Boha nenazýval. Zato se ujal v různých církvích z neznalosti věci. Když se totiž jméno Jahvé (původně vyslovované i jako Jahú nebo Jahó) stalo známým i mezi pohany a bylo jimi zneužíváno k zaklínání (jako později i jméno Ježíš, sr Sk 19,13), nahrazovali je židé označením Pán, Panovník (*'adónaj*), řecky Kyrios latinsky Dominus, česky Hospodin, nebo je prostě jen opisovali výrazem Šém (= Jméno, totiž ono nevyslovitelné). Vedle tvaru *jehová* se vyskytuje v hebrejštině i tvar *jehóvi*, když ke jménu Jahvé byly připojeny samohlásky od *'elóhim* (= Bůh). Podobná sloučení dvou výrazů v jeden se ve SZ vyskytují častěji a důvody k tomu byly různé.

10. Konečné ustálení textu.

V zápolení mezi rabínskými školami palestinskými a babylónskými získala po ovládnutí země Araby r. 637 postupně Palestina převahu. Ale ani tiberiadský směr, který posléze ovládl pole, nebyl jednotný. Ještě začátkem 10. stol. tu soupeřily o prvenství rodiny Neftalíovců a Ašérovců. Spor rozhodl teprve koncem 12. stol. velký židovský učenec Maimonides (Ben Maimón) ve prospěch Ašérovců. Jenže úsilí Neftalíovců také nezůstalo bez ohlasu, a tak většina rukopisných biblí pozdního středověku sice vychází z ašérovského zpracování textu, ale se značnými vlivy neftalíovského podání. Vývoj se vzájemným ovlivňováním skončil ve 14. stol. Ustálený text označujeme jako *textus receptus*. On byl též podkladem reformačních překladů bible do národních jazyků a ovšem i tištěných židovských biblí (od r. 1488). Z nich si zaslouhuje zvláštní zmínky rabínská bible 'Bombergiana', kterou vydal Jaakób ben Chajjim v letech 1524—25 v benátské tiskárně Daniela Bomberga.

Z dochovaných starých rukopisů jmenujme aspoň tři nejvýznamnější, které podávají ašérovskou tradici v nejbližší podobě. Nejstarší z nich pochází z r. 895, je uložen v karajské synagóze v Káhiře a je dílem Mošého ben Ašéra, předposled-

ního velikého učence ašérovské rodiny. Zachoval se z něho jen druhý díl kánonu, tzv. Proroci (Joz až Mal). Syn jmenovaného, Aharón ben Moše ben Ašér, poslední z rodiny, zhotovil v první polovině 10. stol. další vzorný kodex, který se po různých bludných cestách (prý z Jeruzaléma přes Káhiru) dostal do sefardské synagógy syrského Aleppa a nyní je uložen v Jeruzalémě. Bude tvořit podklad kritického vydání starozákonního textu, už před lety ohlášeného Israelem. Dokud byl uložen v Aleppu, byl pro odpor tamní náboženské obce židovské pro vědecké účely nedostupný. Věrný opis aleppského rukopisu z r. 1008 je uložen v leningradské veřejné knihovně pod značkou B 19A. Z něho poznáváme, že velký syn velkého otce šel nejednou vlastní cestou, ale jeho úprava a výklad textu byly prohlášeny za závazné a byly proto přijaty za základ současných vědeckých edicí.

Svou úpravu starozákonního textu doprovodili masoretáři podrobnými poznámkami. I v tom vykazuje babylónská diaspora svůj svéráz, ale ustoupila posléze palestinské praxi. U té rozlišujeme mezi tzv. okrajovou masorou (*marginalis*) a koncovou (*finalis*). Okrajová se zase dělí dále na malou (*masora parva*), připojovanou k textu mezi sloupce, a velkou (*magna*), psanou nad nebo pod sloupci. Příklad: u prvního slova bible *beréšit* (= Na počátku, Gn 1,1) se připomíná, že příslušný tvar se celkem vyskytuje v bibli pětkrát, z toho třikrát na začátku verše. Velká masora připojuje seznam míst: Gn 1,1 Jr 26,1 27,1 (na začátku verše) a 28,1 49,34 (uprostřed). Koncová masora obsahovala všechny materiál náležitě uspořádaný a je dokladem velké učenosti a důkladnosti práce masoretářů.

11. Typy starozákonních kánonů

Palestinský kánon, jak jej vytvořila synoda v Jabně, má židům připomínat ztracený chrám. Velesvatyni odpovídá Tóra, tj. pět knih Zákona či Mojžíšových. Vlastní loď chrámová, svatyně, má protějšek v Prorocích (*nebí'im*), kteří se dělí na Přední (Joz Sd 1, 2S 1, 2Kr) a Zadní (tj. tři velké: Iz Jr Ez a dvanáct malých, Oz až Mal). Třetí díl zvaný prostě Spisy (*ketúbim*), je nejméně svatý a odpovídá chrámové předsíni. Obsahuje tři velké spisy (Ž Jb Př), pět bohoslužebných svitků jako sváteční četbu (Rt — letnice, Pis — velikonoce, Kaz — nový rok, Pl — výročí zničení chrámu, Est — svátky púrím) a tři zbývající (Da Ekd-Neh 1, 2Pa).

Alexandrijský kánon (Septuaginta) začal vznikat od 3. stol. př. Kr. v egyptské diaspoře. Jednotlivé jeho části jsou značně různorodé. I zde zaujímá Zákon čelné postavení, ale ostatní knihy k němu byly připojeny z hlediska chronologického: do minulosti odkazují knihy ‚historické‘, přítomnosti jsou určeny knihy ‚naučné‘ a výhled do budoucnosti otvírají knihy ‚prorocké‘. Oproti palestinskému kánonu obsahuje alexandrijský ve všech třech dílech navíc i různé další spisy, později jabskou synodou odmítnuté. Septuaginta se záhy rozšířila v celém helénistickém světě a byla vděčně přijata mladou církví. S ní převzali křesťané i řazení knih. To jim umožnilo za ‚prorocké‘ knihy připojit další, které přinášejí zvěst o příchodu zaslíbeného Spasitele, o němž hovořili proroci. Septuagintní text v úpravě antiochenského mučedníka Lukiana († 312) zůstává podkladem pro bible pravoslavných církví. Západní církve se přiklonila k latinskému překladu Hieronymovu z hebrejštiny (r. 390—405), později nazvanému Vulgáta, a reformace se novými překlady do národních jazyků vrátila k ‚pramenům‘, tj. k hebrejskému textu.

V dějinách křesťanstva vedle Septuaginty zaujímá nej přednější místo Vulgáta. Protože starší latinský převod (ze Septuaginty), zvaný Vetus latina či Itala, byl rozšířen ve velmi nespolehlivých rukopisech, pověřil papež Damasus r. 382 učenného mnicha Hieronyma jeho revizí. První, zběžnou revizi začal Hieronymus u žalmů, patrně podle Lukianovy recenze. Toto Psalterium romanum se podnes užívá u sv. Petra v Římě, u sv. Marka v Benátkách a v Miláně. Později provedl novou revizi žalmů podle Origenovy Hexaply. Toto Psalterium gallicanum se rozšířilo nejprve v Galii (Francii), pak v Anglii a nakonec i do ostatní církve s výjimkou jmenovaných tří kostelů. Udrželo si své postavení i na úkor překladu žalmů přímo z hebrejštiny, jak jej Hieronymus pořídil při překladu celého kánonu v letech 390—405. Jeho překlad se vůbec prosazoval jen poněmhu, ba byl i odmítán. Až tridentský koncil jej prohlásil r. 1546 za závazný v otázkách víry a mravnosti. R. 1590 byl papežem Sixtem V. a r. 1592 Klementem VIII. vydán jako jedině pravý a neomylný latinský text biblický. R. 1979 vyšel nový oficiální římsko-katolický překlad latinský, tzv. Neovulgata, jako revize překladu Hieronymova.

Z potřeby různých skupin lidu staré i nové smlouvy docházelo k vytváření různých dalších biblických verzí. Např.

Samařané (Samaritáni) podnes uznávají za svůj kánon jen knihy Zákona, Tóru, jež se však asi v 6000 případech liší od židovského kánonu, nejednou zřejmě záměrně. Např. v jedenaadvaceti případech tu čteme, že si Hospodin vyvolí místo pro svatyni (*jibchar* místo *báchar*, Dt 12nn.) a vztahuje výpověď na horu Gerizím polemikou proti Sijónu. — Vedle Septuaginty, proti jejímu užívání křesťany, si vytvořili židé ve 2. stol. po Kr. nové překlady a revize (tzv. Aquila, Theodotion, Symmachos) pro řecky mluvící souvěrce a různé Targúmy pro aramejsky mluvící židy. — Z různých překladů a převodů křesťanských uvedme aspoň syrskou Pešittu, bibli kdysi rozšířené a významné církve v Přední Asii.

12. Mimobiblická literatura

Po ustavení kánonu (palestinského) začali židé soustavně ničit svou veškerou ostatní literaturu. Zachovaly se z ní jen zlomky, hlavně zásluhou různých východních církví, které měly v oblíbě legendární a apokalyptické spisy. Objevení kumránské knihovny v jeskyních u Mrtvého moře přineslo od r. 1947 další doklady o někdejší pestrosti a bohatství židovského písemnictví. To vše ztratilo pro židovstvo cenu, když obdrželo svůj kánon svatých knih. R. Akíba dokonce v zápalu o věroučnou čistotu svého lidu upřel tomu, kdo by četl spisy do kánonu nepojaté jako by byly kanonické, právo účasti na životě věčném. Začíná se však rodit nová literatura zabývající se Starým zákonem, shromážděná hlavně v Talmúdech, palestinském a babylónském, jež samy o sobě představují snůšky staleté moudrosti a tvoří celé knihovny.

Nás ovšem v této souvislosti zajímají spíše spisy převzaté církví. Jsou to jednak apokryfy (katolicky: knihy deuterokanonické), jednak pseudepigrafy (katolicky: apokryfy). Jako apokryfy označujeme ty spisy, se kterými se setkáváme ve starověkých řeckých rukopisech biblických, kde však jejich počet a výběr jsou proměnlivé. Většina jich se udržela v pravoslavných a římsko-katolických biblích. Zmíněné východní církve — syrská, arménská, koptická, etiopská — měly ve vážnosti i další spisy, které už řadíme k pseudepigrafům. Do nedávna byly známy jen v jazycích těchto církví, ale mezi kumránskými písemnostmi se našlo i dosti zlomků jejich původní podoby hebrejské nebo aramejské. I tak je to jen část toho, co časem

zaniklo nebo bylo zničeno. Posuzováno z hlediska duchovní hodnoty nemohou se tyto spisy naprosto rovnat kanonickým knihám biblickým a musíme vyslovit svůj obdiv oněm dávným rabínům, kteří zasedali v Jabně, za jejich moudré a rázné rozhodování při kanonizaci.

APOKRYFY

I.

TÓBIT — TÓBIJÁŠ

Kniha Tóbit (O') či Tóbijáš (V) vypravuje příběh zbožného Tóbita, který byl se svou rodinou po pádu severní izraelské říše (721 př. Kr.) přesídlen do Ninive.

Zde prožívá těžkosti za vlády krále Sancherfba (704—681 př. Kr.), který dává jeho zajaté soukmenovce popravovat, kdykoli se mu zlíbí. Zbožný Tóbit pochovává jejich nepohřbená těla na svůj náklad s nasazením vlastního života. Lpí na dodržování předpisů Zákona, i když o všechno přijde a oslepne.

Později posílá nemocný Tóbit svého syna Tóbijáše do Médie, aby tam u dávného Tóbitova přítele vyzvedl svěšené mu peníze. Syn odchází se psem v doprovodu archanděla Refáela, kterého ovšem nepozná a pokládá za člověka.

V Médii pozná Refáelovu dceru Sáru, jejichž předchůzích sedm manželů zabil ve svatební noci démon Asmodaj. Mladý Tóbijáš s pomocí a radou Refáelovou Asmodaje přemůže a vezme si Sáru za manželku.

Po svatbě se Tóbijáš vrací se Sárou ke svým rodičům, kde uzdravuje podle Refáelova návodu svého slepého otce. Když se pak spolu s otcem chce Refáelovi odměnit, dozví se, kdo Refáel doopravdy je. Tóbit vzdává Bohu díky a předpovídá zánik Jeruzaléma v r. 587/6 př. Kr. i jeho pozdější obnovu. Kniha končí zprávou o smrti Tóbijášových i Sářiných rodičů a zmíenkou o záhubě Ninive.

Tato novela, plná hlubokých modliteb (např. 3,1—15 9, 15—17 13,1—18 aj.) a cených myšlenek (např. 4,13—19 12, 6—10), byla v židovských i křesťanských kruzích od počátku velmi oblíbena. Její cena spočívá především v tom, že nám dává poznat zbožnost a podobu rodinného života v 3.—2. stol. př. Kr., kdy kniha pravděpodobně vznikla.

Řecký text knihy, jak jej podává Septuaginta, se zachoval ve třech recenzích. Tzv. „delší text“ (O'S), pocházející ze 4. stol. po Kr., vykazuje ještě různé semitismy a odpovídá celkem

věrně starolatinšské verzi. Navíc nachází potvrzení i ve třech aramejských a jednom hebrejském zlomku kumránském. „Kratší text“, doložený většinou řeckých rukopisů, vznikl úpravou „delšího textu“ a je dnes rozšířen ještě v řeckých církvích. Na západě se od 5. stol. prosadil latinský překlad Hieronymův, pořízený dosti zběžně podle nějaké aramejské předlohy. Náš překlad vychází z „delšího textu“ řeckého. Původní řeči spisu byla aramejščina nebo hebrejščina.

ŽIVOT ZBOŽNÉHO TÓBITA

Předmluva

I ¹ Kniha příběhů Tóbita ^a, syna Tóbiela, syna Chananíela, syna Adúela, syna Gebaela, syna Refáela, syna Reúela z potomstva Asíelova z kmene Neftalího, ² který byl odvléčen do zajetí za dnů Šalmanesera ^b, krále Asyřanů, z Tišb ležícího na jih od Neftalíjské Kádeše v horní Galileji nad Chasórem směrem k západu, na sever od Peóru ^c.

Tóbit — věrný vyznavač Hospodinův

³ Já, Tóbit, jsem chodil po cestách pravdy a konal spravedlivé skutky po všechny dny svého života. Mnoho milosrdenství jsem prokázal svým bratřím a svému lidu, těm, kteří se

^a Jméno otcovo zní v řeckém textu Tóbíth na rozdíl od jména synova Tóbias (= Tóbijáš). Text knihy se zachoval v dvojím řeckém podání, delším (O^S), jehož se přidržuje náš překlad (a jež má oporu i v jednom hebrejském a čtyřech aramejských zlomcích z knihovny kumránských sektářů u Mrtvého moře), a kratším (O^{AB}), jehož se přidržují řecké církve. Navíc je tu Hieronymův překlad podle aramejské předlohy, značně volný, dochovaný ve Vulgátě.

^b Tak podle Vulgáty; patrně míněn Šalmaneser V. (726–722), za něhož byl kmen Neftalí odvléčen do asyrského zajetí. V řeckém textu zkomoleně: Enemesar. V 2Kr 15,29 jmenován Tiglat-pileser III.

^c Uvedená místní jména se částečně nevztahují na stejnojmenné lokality známé z kanonických knih.

(1,2) 2Kr 18,8–11; 2Kr 15,29 (3) Ž 86,11 119,30 (5) 1Kr 12,28–30

mnou odešli jako zajatci do Ninive v zemi Asyřanů. ⁴ Když jsem byl ještě ve své krajině v zemi izraelské a byl jsem mladý, celý kmen mého otce Neftalího odpadl od domu mého otce Davida a od města Jeruzaléma, které bylo vyvoleno ze všech kmenů izraelských, aby tam všechny kmény izraelské obětovaly. Tam byl posvěcen chrám, aby v něm přebýval Bůh. Byl vybudován pro všechna pokolení na věky. ⁵ Všichni moji bratři a dům mého otce Neftalího obětovali na každé hoře galilejské býčku, jež dal zhotovit izraelský král Jarobeám v Danu. ⁶ Často jsem já jediný putoval do Jeruzaléma k slavnostem, jak je zapsáno pro všechny Izrael věčným nařízením. Ubíral jsem se do Jeruzaléma s prvotinami úrod a s prvorozenými dobytčaty, s desátkami z dobytka a s prvotinami stříže ovcí. ⁷ Dával jsem je kněžím, synům Áronovým, pro oltář. Desátky z obilí, vína, oleje, granátových jablek, fíků a jiných plodů dával jsem synům Léviho, konajícím službu v Jeruzalémě. Druhý desátek jsem prodával po šest let za stříbro a odcházel jsem a spotřebovával to každoročně v Jeruzalémě. ⁸ Dával jsem to d sirotkům, vdovám a přistěhovalcům, kteří žili společně s Izraelci. Přinášel jsem a dával jim to každý třetí rok; jedli jsme to podle nařízení zákona Mojžíšova a podle příkazů, které mi dala Debóra, matka Chananíela, našeho děda ^e. Neboť můj otec zemřel a zanechal mě jako sirotka. ⁹ Když jsem se stal mužem, vzal jsem si ženu z potomstva našeho rodu ^f, zplodil jsem s ní syna a nazval ho jménem Tóbijáš.

Odvlečen do asyrského zajetí

¹⁰ Když jsem byl jako zajatec odvléčen do Asýrie a začal tam žít v zajetí, odešel jsem do Ninive. Všichni moji bratři a ti, kdo byli z mého rodu, jedli pokrmy pohanů. ¹¹ Já však jsem se stěhl toho, abych jedl pokrmy pohanů. ¹² Protože jsem pamatoval celou svou duší na svého Boha, ¹³ dal mi Nejvyšší milost a přízeň u Šalmanesera. Nakupoval jsem pro něho vše,

^d Kratší text čte: „třetí“ (desátek), nejspíše nepochopením ustanovení Dt 14,22–29.

^e Předpisy Zákona byly předávány v rodině (Dt 11,19), někdy i nepřesně (Jr 35,6–10).

^f Kratší text uvádí její jméno Chana (Anna), sr. v. 20.

(6) Dt 12,6 14,22n (7n) Dt 14,28n 18,3n (9) : Gn 24,4.38 28,2 (13)

co bylo potřeba. ¹⁴ Chodíval jsem do Médie a nakupoval jsem tam pro něho, dokud nezemřel. V krajině médské jsem uložil u bratra Gebaela, *syna* Gabriho, měšce s deseti talenty g stříbra.

I v zajetí plní ustanovení Zákona

¹⁵ Když Šalmaneser zemřel, stal se po něm králem jeho syn Sancherib^h. Cestám do Médie byl konec a už jsem do Médie nemohl odejít. ¹⁶ Za dnů Šalmaneserových jsem vykonal mnoho milosrdenství svým bratřím, těm, kdo byli z mého pokolení. ¹⁷ Dával jsem svůj chléb hladovějícím a oděv nahým, a když jsem se dozvěděl, že někdo z mého národa zemřel a byl pohozen za ninivské hradby, pohřbil jsem ho. ¹⁸ Také když někoho dal Sancherib zabít, když odtáhl z Judska, na útěku, za dnů soudu, který nad ním vykonal nebeský Král pro jeho rouhání, jež rouhavě vyslovil, *i toho* jsem pohřbil. Mnohé z Izraelců totiž dal zabít v hněvu a já jsem tajně bral jejich těla a pohřbíval jsem je. Sancherib dal po nich pátrat, ale nenalezl je. ¹⁹ Jeden z Ninivanů odešel a žaloval na mne králi, že já je pohřbívám. Tu jsem se ukryl. A když jsem se dozvěděl, že to král o mně ví a že mě hledají, aby mě zabili, dostal jsem strach a uprchl jsem. ²⁰ Všechno můj majetek byl *mi* uloupen a nebylo mi ponecháno nic, co by nebylo zabaveno pro královskou pokladnu, kromě mé manželky Chany a mého syna Tóbijáše. ²¹ Neuplynulo ani čtyřicetⁱ dní a *krále* zabili jeho dva synové a utekli do hor Araratu. Místo něho se stal králem jeho syn Esarchadón^j a ten ustanovil Achikara, syna mého bratra Chanáela, správcem veškerého hospodaření svého království. Měl *nejvyšší* moc v celé *zemské* správě. ²² Tehdy se Achikar za mne přimluvil a já jsem se vrátil do Ninive. Achikar byl totiž nejvyšší *královský* číšník, strážce pečeti, *zemský* správce a hospodář za Sancheriba, krále Asyřanů, a Esarchadón ho znovu dosadil do jeho úřadu. Byl to můj synovec, z mého příbuzenstva.

^g Okrouhle 300 kg.

^h Fo Šalmaneserovi vládl Sargon II. a teprve po něm Sancherib; viz Chronologický přehled v bibli (ČEP).

ⁱ Kratší text: 50; Vulgáta: 45.

^j Řecky zkomoleně Sacherdonos.

: Neh 1,11 (14) : 2Kr 17,6 (17) Jb 31,16—20 Iz 58,7—10 Mt 25,35n (18,21) 2Kr 19,36n Iz 37,37n 2Pa 32,21

Snáší posměch a oslepné

2 ¹ Za krále Esarchadóna jsem se vrátil domů a byla mi vrácena má žena Chana a syn Tóbijáš. O naší slavnosti letnic, což je svátek týdnů, byla mi připravena výborná hostina a já jsem usedl k jídlu. ² Když mi prostřeli stůl a připravili množství pokrmů, řekl jsem svému synovi Tóbijášovi: „Synu, vyjdi ven, a kohokoli najdeš chudého z našich bratří z ninivských zajatců, který celým srdcem pamatuje *na Hospodina*^k, přiveď jej a bude jíst společně se mnou. Hle, počkám na tebe, synu, dokud nepřijdeš.“ ³ Tóbijáš vyšel hledat někoho chudého z našich bratří. Když se vrátil, řekl: „Otče!“ Vyzval jsem jej: „Mluv, synu!“ Odpověděl: „Hle, jeden z našeho národa byl zavražděn a je pohozen na tržišti. Leží tam zardoušený.“ ⁴ Vyskočil jsem a opustil hostinu dřív, než jsem z ní cokoliv okusil; odnesl jsem ho z ulice a uložil do jednoho z domků, dokud nezapadlo slunce. ⁵ Potom jsem se vrátil, umyl se a začal se zármutkem pojídat chléb. ⁶ Vzpomněl jsem si na slovo proroka, které pronesl Ámos v Bét-elu:

„Vaše slavnosti budou proměněny ve smutek,
všecky vaše písně v žalozpěv.“

A dal jsem se do pláče. ⁷ Když zapadlo slunce, šel jsem, vykopat hrob a pohřbil jsem ho. ⁸ Moji sousedé se mi posmívali. Říkali: „Vůbec se nebojí. Už *jednou* kvůli této věci po něm pátrali. Měl být zabit, ale uprchl. A hle, zase pohřbívá mrtvé.“ ⁹ Té noci jsem se umyl^m, vešel do svého nádvoří a uleh u jeho zdi. Pro horko jsem neměl přikrytou tvář. ¹⁰ Nevěděl jsem, že na zdi nade mnou jsou vrabci. Jejich teplý trus mi padl do očí a způsobil *mi* bílý zákal. Chodil jsem k lékařům, abych se léčil. Ale čím víc mě mazali léky, tím víc slábly mé oči bílým zákallem, až jsem zcela osleplⁿ. Zrak mi nesloužil čtyři roky. Všichni moji bratří nade mnou truchlili a Achikar se po dva roky, dokud neodešel do Elymaidu, staral o mou obživu.

^k Doplněno z kratšího textu (řecky: Kyrios).

^l Aby nebyl znesvěcen sváteční den (sr Lv 23,21). Začínal večerem.

^m Kratší text naopak uvádí, že byl 'nečistý' (dotyk mrtvolvy poskvňuje, Nu 9,6), snad aby zdůvodnil Tóbitovo oslepnutí.

ⁿ Vulgáta dodává: Hospodin na něj dopustil tuto zkoušku, aby budoucím byla jeho trpělivost dávana za příklad jako i svatého Jóna...

(2,1) Ex 34,22 Lv 23,15n Dt 16,9n (6) < Am 8,10 (8) Tób 1,19 (10)
: Mk 5,26 (13) Dt 22,3 (14) : Jb 2,9

Odmítá dary, které dostává jeho žena

11 V oné době má žena Chana konala za mzdu ženské práce. 12 Posílala je zákazníkům a oni jí platili mzdu. Sedmého dne měsíce dystra o dokončila tkaní a poslala tkaninu zákazníkům. Ti jí dali plnou mzdu a přidali jí kozlíka k hostině. 13 Když přišla ke mně, kozlík začal mečet. Zavolal jsem ji a otázal se: „Odkud je to kůzle? Snad není kradené? Vrať je jeho majitelům! Není nám dovoleno jíst nic kradeného.“ 14 Odpověděla mi: „Bylo mi přidáno jako dar ke مزدě.“ Ale nevěřil jsem tomu a domlouval jí, aby kůzle vrátila majitelům. Vzplanul jsem proti ní hněvem. Tu mi řekla: „Kam se poděly tvé skutky milosrdenství? Kam se podělo tvé spravedlivé jednání? Teď se ukázalo, co jsi zač! P“

V kajičné modlitbě prosí o smrt

3 1 Hluboce v duši zarmoucen zavzlykal jsem a dal se do pláče. Se vzlykáním jsem se začal modlit: 2 „Spravedlivý jsi, Hospodine, všechny tvé skutky jsou spravedlivé a všechny tvé cesty jsou milosrdenství a pravda. Ty soudíš celý svět. 3 Nyní, Hospodine, rozpomeň se na mne, pohleď a neodsuzuj mě za mé hříchy a za prohřešky z nevědomosti mé i mých otců, kteří před tebou zhřešili. 4 Neposlechl jsem tvá přikázání. Vydal jsi nás za kořist, do zajetí a na smrt, za předmět posměchu, pomluvy a hanobení ve všech pronároděch, mezi něž jsi nás rozptýlil. 5 Spravedlivé jsou jistě četné tvé soudy, které jsi na mně vykonal pro mé hříchy, protože jsme neplnili tvá přikázání a nežili před tebou v pravdě. 6 Učiň tedy se mnou, jak se ti líbí, a poruč, aby mi byl odňat můj duch, abych byl vzat pryč ze země a stal se zemí. Lépe by bylo, abych zemřel, než abych žil, protože musím poslouchat lživá hanobení a mám velký smutek. Přikáž, Hospodine, abych byl vzat z této tísně; vezmi mě do místa věčnosti a neodvracej ode mne svou tvář, Hospodine. Lépe by bylo, abych zemřel, než abych hleděl na mnohou tíseň ve svém životě; dej, abych už neslyšel hanobení.“

o Makedonské označení měsíce šebatu (= leden—únor).

p Jako žena Jóbova (Jb 2,9) i Chana očekávala od víry Boží odměnu.

q Modlitba zaujímá v celé knize významné místo.

(3,2) Ž 25,10 (3) Ž 19,13 79,8 (4) Ezd 9,10 Da 9,5n; Ž 44,15 Jr 24,9n (6) : Nu 11,15 1Kr 19,4 Jon 4,3 (8) : Mt 22,25—27 :: Iz 4,1 (10)

UTRPENÍ SÁRY, DCERY REÚELOVY

Tupena pro smrt svých sedmi mužů

7 Toho dne se v médských Ekbatanech přihodilo Sáře, dceři Reúela, že i ona uslyšela hanobení od jedné ze služek svého otce 8 kvůli tomu, že byla sedmkrát provdána za muže, ale zlý démon Asmodaj je všechny zabil dřív, než s ní mohli manželsky žít. Služka jí řekla: „Ty své muže zabíjíš! Byla jsi provdána už za sedm mužů a po žádném z nich nemáš jméno. 9 Proč si na nás vyléváš zlost za to, že tví muži zemřeli? Táhni za nimi, ať nevidíme navěky od tebe syna ani dceru!“ 10 Onoho dne se v duši zarmoutila a dala se do pláče. Vystoupila na střechu do pokojíka svého otce a chtěla se oběsit. Ale rozmyslela si to a řekla si: „Což nebudou pak hanobit mého otce a nebudou mu říkat: »Měl jsi jedinou milovanou dceru a ta se oběsila pro své zlé činy«. A přivedu svého starého otce v zármutku do podsvětí. Správnější pro mne bude neoběsit se, ale vyprosit si na Hospodinu, abych zemřela a nikdy už v životě neslyšela hanobení.“

Hledá útěchu v modlitbě

11 V tu chvíli vztáhla ruce k oknu^r a modlila se slovy: „Požehnaný jsi, Bože milosrdný, a požehnané jméno tvé navěky. Všechna tvá díla ti budou dobrořečit navěky. 12 Hle, k tobě pozvedám svou tvář i zrak. 13 Poruč, abych byla vzata pryč ze země a neslyšela už hanobení. 14 Ty víš, Panovníku, že jsem čistá, prostá vši nečistoty styku s mužem. 15 Neposkvrnila jsem své jméno ani jméno svého otce v zemi, kde jsem v zajetí. Jsem jediná dcera svého otce a on nemá syna, který by po něm dědil; nemá ani bratra ani blízkého příbuzného, abych jednou byla jeho ženou s. Už sedm mužů mi zahynulo. Proč mám ještě žít? A jestliže to není tvá vůle zbavit mě života, Hospodine, t slyš, jak mě lidé hanobí t.“

^r Paralelismus k Da 6,11 nutí předpokládat, že okno bylo směrem k Jeruzalému (sr 1Kr 8,38.44.48.)

^s Nebyl-li tu mužský dědic, měly se dcery jako dědičky provdat za někoho z čeledi svého otce (Nu 36,5—9).

^{t-t} Kratší text: smiluj se nade mnou, abych už neslyšela hanobení.

: 2Kr 4,10n Da 6,11 Mt 6,6; : Gn 42,38 44,29.31 (11) : Da 6,11 (15) Nu 27,6—11

Modlitba Tóbitova i Sárina je vyslyšena

16 V tu chvíli byla vyslyšena modlitba obou před slávou Boží. 17 Byl poslán Refáel^u, aby oba uzdravil: Tóbita aby zba-
vil jeho bílého zákalu, aby viděl *svýma* očima světlo Boží, a
Sáru, *dceru* Reúelovu, aby dal za ženu Tóbitovu synu Tóbijášovi
a osvobodil ji od zlého démona Asmodaje. Tóbijášovi bylo totiž
určeno, že ji dostane přede všemi, kdo by si ji chtěli vzít. V té
době se navrátil Tóbit z nádvoří do svého domu a Sára, *dcera*
Reúelova, sešla z pokojíka na střeše.

Odkaz Tóbitův synovi

4 1 Onoho dne si vzpomněl Tóbit na stříbro, které uložil
u Gebaela v médských Ragách, 2 a řekl si v duchu: „Hle, žádal
jsem si smrt. Měl bych však zavolat svého syna Tóbijáše a po-
vědět mu o tom stříbře, dřív než zemřu.“ 3 Zavolal tedy svého
syna Tóbijáše, a ten k němu přišel. Řekl mu: „Rádně mě pohřbi!
Cti svou matku a neopouštěj ji po všechny dny jejího života.
Dělej, co se jí líbí a ničím nezarmucuj jejího ducha. 4 Pamatuj
na ni, synu, že mnoho zkusila, než ses narodil. Až zemře, po-
hřbi ji vedle mne v jednom hrobě. 5 Po všechny své dny, synu,
měj na paměti Hospodina. Nehřeš a nepřestupuj jeho příkázání.
Jednej spravedlivě po všechny dny svého života a nechod po
cestách nepravosti. 6 Vždyť ti, kdo se drží pravdy, budou mít
zdar ve svém počínání. 7 Všem, kdo činí spravedlnost, v pro-
kazuj milosrdenství z toho, co máš. A když prokazuješ milo-
srdenství, ať tvé oko nezávidí. Neodvracej svou tvář od žádného
chudáka, aby se neodvrátila Boží tvář od tebe. 8 Prokazuj
milosrdenství podle toho, jak hodně máš; máš-li málo, neboj
se prokazovat milosrdenství i z mála. 9 Dobrý poklad si tím
ukládáš pro den nouze. 10 Milosrdenství totiž vysvobozuje ze
smrti a nenechá tě, abys vešel do temnoty. 11 Milosrdenství je
výborným darem pro všechny, kdo je prokazují před tvářmi Nej-
vyššího. 12 Chraň se, synu, všeho smilstva a především si
vezmi ženu z potomstva svých otců. Neber si ženu cizinku,
která není z kmene tvého otce, protože jsme synové proroků.
Noe, Abraham, Izák, Jákob, *to jsou* naši otcové od věků. Pama-

^u Jeho jméno znamená: Bůh uzdravuje.

v-v O^s vykazuje od v. 7—19 mezeru, kterou doplňujeme podle O^{AB}.

(4,3) Ex 20,12 Př 23,22 Sír 7,27n (7) Dt 15,11 Př 19,17 :L 14,13n
(9) Mt 6,20 1Tm 6,18n (10) Sír 29,12 (11) :Dt 15,7—11 (12) :Tób

tuj, synu, že ti všichni si vzali ženy z *dcer* svých bratří a byli
požehnáni ve svých dětech, a jejich potomstvo dostane zemi
za dědictví. 13 Hle, synu, miluj své bratry a nevyvyšuj se
v duchu nad ně ani nad syny a dcery svého lidu, že by sis *ne-
chtěl* vzít z nich ženu. Vždyť v povyšování je zkáza a mnohý
nepokoj, v neúčinnosti je ponížení a velká bída. Neúčinnost
je matka hladu. 14 Nezadržuj u sebe mzdu žádnému člověku,
který bude u tebe pracovat, ale hned mu ji vyplať. Budeš-li
sloužit Bohu, bude odplaceno tobě. Měj se na pozoru, synu, při
všech svých činech a buď ukázněný ve všem svém chování.
15 Co sám nenávidíš, nikomu nečiň! Nepij víno až do opilosti, a
nechť s tebou po tvých cestách nechodí opilství. 16 Ze svého
chleba dávej hladověmu a ze svých oděvů nahým. Všim, čeho
máš přebytek, prokazuj milosrdenství, a tvé oko ať nezávidí,
když prokazuješ milosrdenství. 17 Rozdávej štědře své chleby
nad hrobem spravedlivých^w, ale nedávej hříšníkům. 18 Vyžá-
dej si radu u každého rozumného *člověka* a žádnou užitečnou
radou nepohrdej. 19 V každé době dobrořeč Hospodinu, svému
Bohu, a vypros si od něho, aby tvé cesty byly přímé a všechny
tvé stezky a záměry se zdařily. Žádný národ nemá *v moci svůj*
záměr v, nýbrž sám Hospodin jim dává všechno dobré. Koho
však chce, poníže Hospodin až do nejhlubšího podsvětí. Nuže,
synu, pamatuj na tyto příkazy, ať se ti nevytratí ze srdce.
20 A nyní ti povím o deseti talentech stříbra, které jsem uložil
u Gebaela, *syna* Gabrího v médských Ragách. 21 Neboj se,
synu, že jsme zchudli. Máš mnoho dobrého, jestliže se bojíš
Boha, utíkáš od všeho hříchu a činíš dobře před Hospodinem,
svým Bohem.

TÓBIJÁŠ SE VYDÁVÁ NA CESTU

Tóbijášovy přípravy na cestu

5 1 Tehdy odpověděl Tóbijáš svému otci Tóbitovi: „Všechno,

^w V rozporu s Dt 26,14, ale sr Jr 16,7 a Ez 24,17, též 2S 3,35. Ide snad o po-
tpravu pro pozůstalé po jejich pústu.

1,9 (13) Př 11,2 16,18 (14) Lv 19,13 Dt 24,14n (15) Mt 7,12 L 6,
31; Př 23,20n.29—35 (16) :Tób 1,17 (17) :Jr 16,7 Ez 24,17 (18)
Př 12,15 19,20 (19) Ž 34,2; 1S 2,7 Ž 75,8 (21) 1Tm 6,6

cos mi přikázal, otče, budu činit. ² Ale jak to budu moci od něho převzít? On nezná mě a já neznám jej. Jaké mu dám znamení, aby mě poznal, uvěřil mi a dal mi to stříbro? Ani neznám cestu do Médie, abych tam došel.“ ³ Tehdy Tóbit svému synu Tóbijášovi odpověděl: „Vlastní rukou se mi podepsal a já jsem to učinil také. Rozdělili jsme *potvrzení* na dvě *části* a každý jsme si vzali jednu. Uložil jsem *to potvrzení* se stříbrem. Hle, už je tomu dvacet let, co jsem to stříbro uložil. Nyní si najdi, synu, spolehlivého člověka, který půjde s tebou. Budeme mu platit mzdu, dokud se nenavrátiš. Přines od *Gebaela* to stříbro.“

Setkání s Refáelem

⁴ Tóbijáš odešel hledat člověka, který by s ním šel do Médie a byl obeznámen s cestou. Vyšel a našel Refáela, anděla, jak stojí před ním, ale nepoznal, že to je anděl Boží. ⁵ Řekl mu: „Odkud jsi, mladíku?“ Ten mu odpověděl: „Ze synů izraelských, tvých bratří, a přišel jsem sem hledat práci.“ Otázal se ho: „Znáš cestu, kudy se chodí do Médie?“ ⁶ Refáel mu řekl: „Ano, často jsem tam byl a dobře znám všechny cesty. Často-krát jsem šel do Médie a našel jsem přístřeší u Gebaela, našeho bratra, který bydlí v médských Ragách. Z Ekbatan do Rag je to celkem dva dny cesty, leží totiž v horách.“ ⁷ Tóbijáš jej požádal: „Počkej na mne, mladíku. Půjdu k otci, abych *mu to* oznámil. Potřebuji totiž, abys šel se mnou. Dám ti tvou mzdu.“ ⁸ On mu odpověděl: „Nuže, já posečkám, jenom se nezdržuj.“ ⁹ Tóbijáš odešel a oznámil svému otci Tóbitovi: „Hle, našel jsem člověka z našich bratří, synů izraelských.“ *Otec* mu odpověděl: „Zavolej mi toho člověka, abych se dozvěděl, jaký je jeho původ, z kterého je kmene a je-li spolehlivý, aby šel s tebou, synu.“ ¹⁰ Tóbijáš vyšel, zavolal ho a řekl mu: „Mladíku, *můj* otec tě volá.“ Přišel tedy k němu a Tóbit jej první pozdravil. A on mu řekl: „Přeji ti mnoho dobrého.“ Tóbit mu odpověděl: „Co dobrého mě ještě může potkat? Jsem člověk, jemuž neslouží oči a nevidím nebeské světlo, ale ležím ve tmách jako mrtví, kteří nikdy světlo nespátí. Jsem zaživa mezi mrtvými, hlas lidí slyším, ale nevidím je.“ Refáel mu řekl: „Buď dobré mysli. Tvé vyléčení je už u Boha blízko. Buď dobré mysli.“ Tóbit mu řekl: „Můj syn Tóbijáš chce jít do Médie. Budeš moci jít s ním a vést jej? Dám ti tvou mzdu, bratře.“ On mu odpověděl: „Budu moci jít s ním, znám všechny cesty. Často jsem cestoval

do Médie a prošel jsem v ní všechny roviny i pohoří. Znam všechny cesty do ní.“ ¹¹ Otázal se ho: „Z jakého jsi rodu a z jakého kmene? Pověz mi to, bratře!“ ¹² Refáel řekl: „Proč potřebuješ *znát* kmen?“ Tóbit mu odpověděl: „Chci znát podle pravdy, či jsi syn, bratře, a jaké je tvé jméno.“ ¹³ Řekl mu: „Jsem *x* Azarjáš, syn velkého Chananjáše *x* z tvých bratří.“ ¹⁴ Tóbit mu řekl: „Kéž se vrátíš ve zdraví a šťastně, bratře. A nerozhořčuj se na mě, bratře, že jsem chtěl znát pravdu a tvůj rod. Ty jsi můj bratr a jsi ze znamenitého a dobrého pokolení. Znal jsem Chananjáše i Nátana, dva syny velkého Sema-jáše. Oni spolu se mnou chodívali do Jeruzaléma, se mnou se tam klaněli *Hospodinu* a nepobloudili. Tvoji bratří jsou dobří lidé, jsi z dobrého kořene. Kéž je tvůj návrat šťastný.“ ¹⁵ Dále mu řekl: „Dávám ti jako mzdu drachmu na den, a co potřebuješ, podobně jako svému synu. ¹⁶ Jdi s mým synem a ještě ti přidám na mzdě.“ ¹⁷ Refáel mu odpověděl: „Půjdu s ním. Neboj se, ve zdraví odejdeme a ve zdraví se k tobě vrátíme, protože cesta je bezpečná.“ Tóbit mu řekl: „Buď požehnán, bratře.“ A zavolal svého syna a vyzval jej: „Připrav se, synu, na cestu a odejdi se svým bratrem. Bůh, který je v nebesích, ať vás tam ochrání a přivede vás opět ve zdraví ke mně, jeho anděl ať vás provází svou ochranou, synu.“ Tóbijáš vyšel, aby se vydal na cestu. Políbil svého otce a matku. Tóbit mu řekl: „Jdi ve zdraví.“

Matčina starost

¹⁸ Jeho matka se dala do pláče a řekla Tóbitovi: „Proč jsi poslal pryč mé dítě? Což není oporou našich rukou y, což nevychází a nevychází před námi? ¹⁹ Kéž by *ti* nešlo o stříbro; ať se stane smetím, *když jde* o naše dítě. ²⁰ Jak je nám od Hospodina dáno žít, to nám stačí.“ ²¹ Tóbit jí řekl: „Nestarej se! Ve zdraví naše dítě odchází, ve zdraví se k nám vrátí. Tvé oči *to* uvidí v ten den, kdy k tobě ve zdraví přijde. ²² Nestarej se, neboj se o ně, sestro. Dobrý anděl je bude provázet, jeho cesta se vydaří a vrátí se ve zdraví.“ Přestala tedy plakat.

x-x Slovní hříčka s běžnými jmény (Azarjáš = Hospodin pomohl, Chananjáš = Hospodin se slitoval. Refáel tedy o sobě říká: Jsem Pomocník, syn velkého Slitovníka.
y Vulgáta: našeho stáří.

Ulovená ryba

6 ¹ I odešel mládenec a anděl s ním. Také pes běžel s ním a doprovázel je. Vydali se tedy na cestu oba, a když je zastihla první noc, přenocovali u řeky Tigridu. ² Mládenec sestoupil, aby si v řece Tigridu umyl nohy. Tu se vymrštila z vody velká ryba a chtěla mládenci ukousnout nohu. Začal křičet, ³ ale anděl na mládence zavolal: „Chyt tu rybu a pevně ji drž.“ Mládenec uchopil rybu a přinesl ji na břeh. ⁴ Anděl mu řekl: „Rozřízni tu rybu, vyjmi z ní žluč, srdce a játra a uschovej u sebe; *ostatní* vnitřnosti zahod. Žluče, srdce a jater lze užít jako léku.“ ⁵ Mládenec rozřízl rybu, vybral z ní žluč, srdce a játra. Část ryby upekl a snědl z, část z ní nechal k nasolení. ⁶ Oba šli společně dál, až se přiblížili k Médii. ⁷ Tehdy se mládenec otázal anděla: „Azarjáši, bratře, co je to za lék v srdci a játrech ryby a ve žluči?“ ⁸ Odpověděl mu: „Co se týče srdce a jater ryby, proměň je v dým před mužem či ženou, které trápí démon nebo zlý duch, a všechno trápení od nich odejde a navěky ho budou zproštěni. ⁹ A když se žluči pomažou oči člověka, jemuž se na nich udělal bílý zákal, a dýchne se na ně, na ten bílý zákal, oči budou uzdraveny.“

Před příchodem do Reúelova domu

¹⁰ Když přišli do Médie a přibližovali se k Ekbatanám, ¹¹ řekl Refáel mládenci: „Tóbijáši, bratře!“ On odpověděl: „Mluv!“ I řekl mu: „Je třeba, abychom této noci přenocovali pod Reúelovou střechou. Ten člověk je tvůj příbuzný. Má dceru a její jméno je Sára. ¹² Kromě Sáry nemá ani syna ani dceru. Ty jsi její nejbližší příbuzný ze všech lidí, kteří by ji mohli obdržet. A máš právo obdržet i to, co má její otec. To děvče je velice rozumné, zdatné a krásné a její otec je ušlechtilý.“ ¹³ A dodal: „Máš právo si ji vzít. Poslyš mě, bratře, promluví s otcem o tom děvčeti tuto noc, abychom ji dostali za nevěstu pro tebe. Až se vrátíme z Rag, vystrojíme jí svatbu. Víím, že Reúel ti ji nemůže odeprít nebo ji slíbit jinému. Podle ustanovení Mojžíšovy knihy a by propadl smrti, bude-li vědět, že ty máš dědické prá-

^z Podle kratšího textu jedl i anděl, ale sr 12,19.

^a V knihách Mojžíšových žádné takové ustanovení není obsaženo s výjimkou zákazu spříznění s pohany (Dt 7,3n).

(6,8) Tób 6,17 8,2n (9) Tób 11,1n.11 (18) : Gn 24,14.44 (19) : Gn 24,67

vo před kterýmkoli mužem vzít si ji za ženu. Nuže, slyš mě, bratře, promluvíme o tom děvčeti této noci a zasnoubíme ti ji. Až se vydáme na zpáteční cestu z Rag, vezmeme ji s sebou a dovedeme ji do tvého domu.“ ¹⁴ Tehdy namítl Tóbijáš Refáelovi: „Azarjáši, bratře, slyšel jsem, že už byla dána sedmi mužům, a ti zemřeli ve svých svatebních komnatách té noci; jakmile k ní vcházeli, umírali. Slyšel jsem, že se o nich říká, že je zabíjí démon. ¹⁵ A já se bojím; jí sice neubližuje b, ale kdo by se k ní chtěl přiblížit, toho usmrtí. Jsem jediný syn svého otce. Kéž nezemřu a neuvedu život svého otce a své matky s trápením nade mnou do hrobu. Nemají jiného syna, aby je pohřbil.“ ¹⁶ Anděl mu odpověděl: „Což se nepamatuješ na příkazy svého otce, že ti přikázal vzít si ženu z domu svého otce? Nuže, poslyš mě, bratře, neměj starost kvůli tomu démonu a vezmi si ji. Já vím, že této noci ti bude dána za ženu. ¹⁷ Až vejdeš do svatební komnaty, vezmi část jater a srdce té ryby a vlož na žhavý popel z kadidla. Až vystoupí vůně a démon ji ucítí, uteče a už se u ní neobjeví po všechny věky. ¹⁸ Kdykoli budeš s ní, nejprve oba povstaňte k modlitbě a prostě nebeského Pána, aby se vám dostalo milosti a vysvobození. Neboj se, tobě je určena od věků. A ty ji vysvobodíš a půjde s tebou. Mám za to, že s ní budeš mít děti a budou ti jako bratří. Nestarej se!“ ¹⁹ Když Tóbijáš uslyšel slova Refáelova, že je Sára jeho sestrou z potomstva jeho otcovského domu, velmi si ji zamiloval a přilnul k ní celým srdcem.

TÓBIJÁŠOVA SVATBA

Přijetí v Reúelově domě

7 ¹ Když přišli do Ekbatan, řekl Tóbijáš Refáelovi: „Azarjáši, bratře, doved mne hned k Reúelovi, našemu bratru.“ Dovedl jej do domu Reúelova. Zastihl ho, jak sedí u dveří do nádvoří c. Pozdravili ho první a on odpověděl: „Srdečně vás zdravím, bratří, dobře jste ve zdraví došli!“ A uvedl je do svého domu. ² Reúel řekl své ženě Adně: „Jak je tento mladík podobný mému

b Kratší text dodává, že ji démon miluje.

c Podle kratšího textu jim vyšla Sára vstříc a uvedla je do domu.

bratru Tóbitovi!“ ³ Adna se jich zeptala: „Odkud jste, bratři?“ Odvětili jí: „Jsme ze synů Neftalího, z těch, kteří byli odvedeni jako zajatci do Ninive.“ ⁴ Řekla jim: „Znáte našeho bratra Tóbita?“ Odvětili jí: „Známe ho.“ ⁵ Otázala se jich: „Je zdravý?“ Odvětili jí: „Je zdrav a naživu.“ Tóbijáš dodal: „Je to můj otec.“ ⁶ Reúel vyskočil, políbil ho a dal se do pláče. Promluvil k němu a řekl: „Buď požehnan, chlapče, *synu* ušlechtilého a dobrého otce. Jaké neštěstí^d ho postihlo, že oslepl, takový spravedlivý a milosrdenství činící muž!“ Padl Tóbijášovi, *synu* svého bratra, kolem krku a dal se do pláče. ⁷ Také jeho žena Adna se dala do pláče nad ním. A jejich dcera Sára dala se do pláče rovněž. ⁸ Reúel porazil berana ze stáda a připravil jim bohaté pohoštění.

Tóbijáš přijímá Sáru za manželku

⁹ Když se vykoupali, umyli a usedli k jídlu, řekl Tóbijáš Refáelovi: „Azarjáši, bratře, řekni Reúelovi, aby mi dal Sáru, mou sestru.“ ¹⁰ Reúel zaslechl ta slova a řekl chlapci: „Jez a pij a spi sladce této noci. Není člověka, který by měl právo vzít si mou dceru Sáru, kromě tebe, bratře. Nemám ani možnost dát jí jinému muži než tobě, protože ty jsi můj nejbližší *příbuzný*. Ale povím ti celou pravdu, chlapče.“ ¹¹ Dal jsem jí už sedmi mužům z mých bratří a všichni zemřeli té noci, kdy k ní vcházeli. Nyní tedy, chlapče, jez a pij. Hospodin *to* při vás dokoná.“ ¹² Tóbijáš řekl: „Ne, nebudu už jíst ani pít, dokud nevyřídíš mou věc.“ Reúel mu odvětil: „Dobrá. Je ti dána podle ustanovení Mojžíšovy knihy. Také z nebe je souzeno, aby ti byla dána. Vezmi si svou sestru. Od nynějška jsi jejím bratrem a ona je tvou sestrou. Je ti dána ode dneška až na věky. Nebeský Pán ať vám dá zdar této noci, chlapče, a způsobí vám milosrdenství a pokoj.“ ¹³ Reúel zavolal svou dceru Sáru. Když k němu přišla, vzal ji za ruku, dal jí *Tóbijášovi* a prohlásil: „Přijmi ji. Podle Zákona a podle ustanovení zapsaného v Mojžíšově knize ti ji dáváme za manželku. Měj ji *za ženu* a odved ji k svému otci ve zdraví. A nebeský Bůh ať vás provází *svým* pokojem.“ ¹⁴ Zavolal její matku a řekl jí, aby přinesla list. Sepsal manželskou smlouvu, že mu ji dávají za ženu podle ustanovení Mojžíšova zákona. Poté začali jíst a pít. ¹⁵ Pak zavolal Reúel svou ženu Adnu a řekl jí: „Sestro, připrav

^d Podle kratšího textu se o něm Reúel dozvídá teprve od svých hostů.
(7,5) : Gn 43,27—30 (6) : Gn 33,4 45,14n L 15,20 (14) : Nu 36,7n

zvláštní pokojík a odved tam Sáru.“ ¹⁶ Adna odešla a ustlala v pokojíku, jak jí řekl. Když tam odvedla Sáru, dala se nad ní do pláče. Pak si utřela slzy a řekla jí: ¹⁷ „Buď dobré mysli, dcero. Nebeský Pán nechť ti dá radost místo zármutku. Buď dobré mysli, dcero.“ A odešla.

Sára je uzdravena

8 ¹ Když skončili s jídlem a pitím, chtěli jít spát. Mladíka odvedli a dovedli ho do pokojíka. ² Tóbijáš si vzpomněl na Refáelova slova. Vzal játra ryby a srdce z vřávku, v němž je měl, a vložil je na žhavý popel z kadidla. ³ Vůně z ryby vytvořila ochrannou hráz a démon uprchl vzhůru do oblastí Egypta^f. Refáel se odebral za ním, spoutal mu nohy a na místě ho svázal. ⁴ Rodiče vyšli a zavřeli dveře pokojíka. Tóbijáš povstal ze svého lůžka a řekl Sáře: „Sestro, vstaň! Pomodleme se a vyprosme si na našem Pánu, aby nám prokázal milosrdenství a spásu.“ ⁵ Vstala a počali se modlit a prosit, aby se jim dostalo spásy. Tóbijáš začal slovy: „Požehnaný jsi, Bože našich otců, a požehnané tvé jméno po všechny věky a pokolení. Ať ti dobrořečí nebesa a všechno tvé stvoření po všechny věky. ⁶ Ty jsi učinil Adama. Učinil jsi mu pomoc a podporu, Evu, jeho ženu. Z obou vzešlo lidské potomstvo. Ty jsi řekl:

»Není dobré, aby člověk byl sám.

Učiňme mu pomoc jemu rovnou.«

⁷ Hle, neberu si tuto svou sestru pro smilnění, nýbrž *veden* věrností⁸. Prikaž, abych došel smilování, já i ona, a abychom se společně dožili stáří.“ ⁸ A oba řekli: „Amen, amen.“ ⁹ Pak se uložili k spánku té noci.

Reúelova modlitba

¹⁰ Když Reúel vstal, zavolal své služebníky, aby šli a vykopali hrob. Řekl si však: „Kéž by nezemřel a my se nestali *předmětem* posměchu a hanobení.“ ¹¹ Když byli hotovi s ko-

^e Podle kratšího textu pláče Sára a matka ji utěšuje.

^f Egypt tu představuje domov zlých duchů (sr Dt 11,10 pozn. k).

⁸ Totiž ustanovením Zákona; Vulgáta uvádí jako Tóbijášovu pohnutku přání mít potomstvo, jež by dobrořečilo Hospodinovu jménu.

páním hrobu, šel Reúel domů, zavolal svou ženu¹² a řekl: „Pošli jednu ze služek, ať se jde podívat, zdali žije. Jestliže je mrtvý, pohřbíme ho, aby se to nikdo nedozvěděl.“¹³ Poslali služku, zapálili svítilnu a otevřeli dveře. Ona vešla a shledala, že oba leží a spí spolu.¹⁴ Když služka vyšla, oznámila jim, že on žije a že se nestalo nic zlého.¹⁵ Tu začali dobrořečit nebeskému Bohu slovy: „Požehnaný jsi, Bože, veškerým čistým požehnaním. Ať ti *všichni*^h dobrořečí po všechny věky.“¹⁶ Požehnaný jsi, žes mě potěšil a že se nestalo, čeho jsem se obával, ale že jsi s námi naložil podle svého mnohého smilování.¹⁷ Požehnaný jsi, že ses smiloval nad dvěma jedinými dětmi. Prokaž jim, Panovníku, milost a *dej* spásu; doved' jejich život až do konce v radosti a milosti.“¹⁸ *Reúel* pak přikázal svým služebníkům, aby zasypali hrob, než nastane jitro.

Svatební veselí

¹⁹ Ženě nařídil: „Napeč mnoho chleba.“ *Sám* šel ke stádu, přivedl dva kusy skotu a čtyři berany a přikázal je připravit k jídlu. Začali chystat hostinu.²⁰ Pak zavolal Tóbijáše a řekl mu: „Čtrnáctⁱ dní odtud nikam nepůjdeš, ale zůstaneš tu, budeš jíst a pít se mnou a potěšíš duši mé dcery, která zakusila tolik trápení.“²¹ Polovinu všeho, co mám, vezmi a odnes ve zdraví ke svému otci. I druhá polovina, až zemřu já a má žena, je vaše. Buď dobré mysli, chlapče. Já jsem tvůj otec a Adna je tvá matka. Jsme *rodiče* tvoji i tvé sestry od nynějška až navěky. Buď dobré mysli, chlapče.“

T Ó B I J Á Š Ů V N Á V R A T

Refáel vyzvedne Tóbitův majetek

9 ¹ Pak zavolal Tóbijáš Refáela a požádal ho: ² „Azarjáši, bratře, vezmi s sebou čtyři služebníky a dva velbloudy, vyprav

^h Kratší text upřesňuje: tvoji svatí a všechno tvé stvoření, všichni tvoji andělé a tvoji vyvolení.

ⁱ Svatební veselí trvalo zpravidla sedm dní (Gn 29,27n Sd 14,12.17n též Tób 11,19 O^{AB}).

se do Rag a dojdí ke Gebaelovi. Dej mu potvrzení, vyzvedni stříbro a vezmi *Gebaela* s sebou na svatbu.³ Víš, že *můj* otec počítá dny, a jestliže se zdržím jediný den, velmi jej zarmoutím.⁴ Je ti *také* známo, co přísězně prohlásil Reúel, a já nemohu jeho přísahu porušit.“⁵ Refáel se tedy vypravil se čtyřmi služebníky a dvěma velbloudy do médských Rag. Přistřeší našli u Gebaela. *Refáel* mu dal jeho potvrzení a pověděl mu o Tóbijášovi, synu Tóbitovu, že se oženil a že jej zve na svatbu. *Gebael* vstal a odpočítal mu zapečetěné měšce. Pak je naložili na velbloudy.⁶ Časně ráno společně vstali a šli na svatbu. Vešli do *domu* Reúelova a našli Tóbijáše sedícího *u stolu*. Ten vyskočil a pozdravil *Gebaela*. *Gebael* se dal do pláče a požehnal mu slovy: „*Muži* ušlechtilý a dobrý, *synu* muže ušlechtilého a dobrého, spravedlivého a prokazujícího milosrdenství, kéž ti dá Hospodin požehnaní nebeské, i tvé ženě i tvému otci a matce tvé ženy. Požehnaný Bůh, že jsem spatřil Tóbíta, svého bratrance, *v tom, jenž* mu je *tak* podobný.“

Tóbit s Chanou čekají na synův návrat

10 ¹ Tóbit každodenně počítal dny, kolik jich potřeboval Tóbijáš na cestu tam a zpátky. Když ty dny uplynuly a syn ještě nebyl u něho doma, ² řekl *sí*: „Jen aby tam nebyl zadržen! Nebo aby nezemřel Gebael a nebyl by nikdo, kdo by dal *Tóbijášovi* to stříbro.“³ Počal se rmoutit.⁴ Jeho manželka Chana mu vyčítala: „Mé dítě zahynulo a už není mezi živými.“ Začala plakat a naříkat pro svého syna:⁵ „Běda mi, mé dítě, že jsem tě, světlo svých očí, nechala jít.“⁶ Tóbit jí řekl: „Mlč, nestarej se, sestro, je zdrav. Jistě je tam něco zdrželo. Ten člověk, který šel s ním, je spolehlivý, jeden z mých bratří. Nermuť se kvůli němu, sestro, brzo tu bude!“⁷ Ona mu odvětila: „Nech mě být a neklamej mě! Mé dítě zahynulo.“ Vyběhla a pozorovala cestu, po níž odešel její syn. *Činila tak* denně. Nikomu neuvěřila. Když zapadlo slunce, vcházela *do domu*, naříkala a plakala celou noc a nemohla spát.

Reúel propouští Tóbijáše a Sáru

⁸ Když uplynulo čtrnáct dní svatby, jak ji přísězně slíbil

Reúel připravit své dceři, přišel k němu Tóbijáš a řekl: „Nech mě odejít. Vím totiž, že můj otec a má matka nevěří, že mě ještě kdy spatří. Proto tě, otče, žádám, abys mě nechal odejít, a já půjdu ke svému otci. Už jsem ti oznámil, v jakém stavu jsem ho opustil.“⁹ Reúel řekl Tóbijášovi: „Zůstaň, chlapče, zůstaň u mne a já pošlu posly k tvému otci Tóbitovi a podají mu o tobě zprávu.“ Tóbijáš mu odvětil: „V žádném případě! Žádám tě, abys mě nechal odtud odejít k otci.“¹⁰ Reúel tedy vstal a dal Tóbijášovi jeho ženu Sáru a polovinu svého majetku: služebnky a služebnice, skot a brav, osly a velbloudy, šatstvo i stříbro a nádoby.¹¹ Nechal je ve zdraví odejít. Rozloučil se s Tóbijášem slovy: „Buď zdrav, chlapče, a ve zdraví odejdi. Nebeský Pán ať vás provází zdarem, tebe i tvou ženu Sáru. Kéž uzřím vaše děti, než umřu.“¹² Svě dceři Sáře řekl: „Odejdi ke svému tchánu, protože *on a jeho žena* budou nyní tvoji rodiče, jako kdyby tě zplodili. Jdi v pokoji, dcero. Kéž uslyším o tobě *jen* dobrou zprávu, dokud jsem živ.“ Rozloučil se s *nimi* a propustil je.¹³ Adna řekla Tóbijášovi: „Chlapče a milovaný bratře, kéž tě Hospodin přivede zpět, abych viděla dítky tvé a své dcery Sáry, dokud jsem živa, dříve než umřu. Před tváří Hospodinovou svěřuji ti do péče svou dceru, nezarmucuj jí po všechny dny svého života. *Jdi* v pokoji, chlapče. Od nynějška jsem tvá matka a Sára je tvá sestra. Kéž dojdeme všichni stejně zdaru po všechny dny našeho života.“ Pak oba políbila a nechala je odejít ve zdraví.¹⁴ Tóbijáš odešel od Reúela ve zdraví a s radostí. Dobrořečil Pánu nebes i země, Králi veškerenstva, že dal zdar jeho cestě. Sára mu řekla: „Došel jsi zdaru. Měj *rodiče* v úctě po všechny dny jejich života.“

Tóbit je uzdraven

11 ¹ Když se přiblížili ke Kaserínu, který leží naproti Ninive, řekl Refáel: ² „Víš, v jakém stavu jsme opustili tvého otce. ³ Pospěšme napřed, před tvou ženou, a připravíme dům, než ostatní dojdou.“ ⁴ Vyzazili oba společně. Refáel řekl Tóbijášovi: „Vezmi s sebou tu žluč.“ Pes i pak běžel s nimi, za Refáelem a Tóbijášem. ⁵ Chana seděla a vyhlížela na cestu, již

¹ Podobně kratší text; delší text (O^s) tu čte Pán (*kyrios* místo *kyón*), patrně přepsáním.

(11,3) : Gn 46,28 (9) : Gn 46,30

odešel její syn. ⁶ Zpozorovala, že přichází, a řekla jeho otci: „Hle, tvůj syn přichází i ten člověk, který odešel s ním.“ ⁷ Refáel řekl Tóbijášovi, dříve než se přiblížil k otci: „Vím, že jeho oči budou otevřeny. ⁸ Potři *rybí* žlučí jeho oči! Ten lék vytáhne a odstraní z jeho očí bílý zákal. Tvůj otec bude opět vidět a uzří světlo.“ ⁹ Chana přiběhla, padla svému synu kolem krku a řekla mu: „Opět tě vidím, *mé* dítě. Teď už mohu zemřít.“ A dala se do pláče. ¹⁰ Tóbit vstal. Klopýtal, ale přece došel ke dveřím do nádvoří. ¹¹ Tóbijáš k němu přikročil s *rybí* žlučí v ruce. Dýchl mu do očí, podepřel jej a řekl: „Buď dobré mysli, otče.“ Přiložil lék na jeho oči. ¹² Pak jej oběma rukama z koutků očí odstranil. ¹³ Tu padl Tóbit *synovi* kolem krku, dal se do pláče a řekl: „Opět tě vidím, synu, světlo mých očí.“ ¹⁴ A pokračoval: „Požehnaná *buď* Bůh a požehnané veliké jeho jméno. Požehnaní všichni jeho svatí andělé. Ať se jeho veliké jméno projeví na nás. Požehnaní *buďte* všichni andělé po všechny věky. Neboť on na mě seslal bolest, a hle, vidím svého syna Tóbijáše.“ ¹⁵ Tóbijáš vešel s radostí a z celého srdce dobrořečil Bohu. Otcí oznámil, že měl na cestě zdar a že přinesl stříbro. Také jak si vzal za manželku Sáru, dceru Reúelovu, a ta že právě přichází a je už nablízku ninivské bráně.

¹⁶ Tóbit vyšel vstříc své snaše k ninivské bráně; radoval se a dobrořečil Bohu. Když jej spatřili ninivští *měšťané*, jak jde a kráčí v plné síle a že ho nikdo nevede za ruku, užasli. A Tóbit před nimi vyznal, že se nad ním Bůh slitoval a otevřel jeho oči. ¹⁷ Pak přistoupil Tóbit k Sáře, manželce svého syna, a požehnal jí slovy: „Kéž vejdeš ve zdraví, dcero. Požehnaný tvůj Bůh, že tě přivedl k nám, dcero. A požehnaný tvůj otec, požehnaný můj syn Tóbijáš a požehnaná ty, dcero. Vejdi do svého domu ve zdraví, s požehnaním a s radostí. Vejdi, dcero.“ ¹⁸ Toho dne nastala veliká radost všem židům žijícím v Ninive. ¹⁹ K Tóbitovi přišli také Achíkar a Nádab, jeho bratrance, a radovali se s ním k.

Refáel se dává poznat

12 ¹ Když skončila svatba, zavolal Tóbit svého syna Tóbijáše a připomněl mu: „Je čas dát mzdu tomu člověku, který šel s tebou, a přidat mu na mzdě.“ ² Odpověděl mu: „Otče, jakou

^k Kratší text: a slavili Tóbijášovu svatbu s veselím po sedm dní.

mzdu mu mám dát? Nepokládám za škodu, dám-li mu polovinu majetku, který se mnou přinesl. ³Mne přivedl ve zdraví, mou ženu vyléčil, přinesl stříbro a také tebe vyléčil. Jakou mzdu mu vůbec mohu dát?“ ⁴Tóbit mu řekl: „Právem mu, synu, náleží, aby dostal polovinu ze všeho, co ti teď získal.“ ⁵Tóbijáš jej zavolal a řekl: „Vezmi jako svou mzdu polovinu všeho, co jsi mi získal, a odejdi ve zdraví.“

⁶Tu je anděl oba vzal stranou a řekl jim: „Dobrořečte Bohu a vzdávejte mu chválu přede všemi živými za dobro, které vám prokázal, dobrořečte a pějte chválu jeho jménu. Slova Boží uvádějte ve známost s úctou všem lidem. Neváhejte mu vzdávat chválu. ⁷Je dobré zachovávat královo tajemství, ale Boží skutky je třeba odhalovat a s úctou vzdávat chválu. Konejte dobro, a zlo vás nepostihne. ⁸Dobrá je modlitba v pravdě a milosrdenství se spravedlností, je lepší než bohatství s bezprávím. Je lépe prokazovat milosrdenství, než shromažďovat zlato. ⁹Milosrdenství vytrhuje ze smrti a očisťuje od každého hříchu. Ti, kdo prokazují milosrdenství, budou nasyceni životem. ¹⁰Ti, kdo páchají hřích a nespravedlnost, jsou nepřátelé vlastní duše. ¹¹Celou pravdu vám oznámím a nic před vámi neskrýji. Už jsem vám pověděl: Je dobré zachovávat královo tajemství a slavně odhalovat Boží skutky. ¹²Hle, kdykoli ses modlil ty, Tóbite, i Sára, já jsem vnesl připomínku vaší modlitby před Hospodinovu slávu. A když jsi pohrřbíval mrtvé, právě tak. ¹³Když jsi neváhal vstát a opustit svou hostinu a šel jsi pochovat mrtvého, byl jsem poslán k tobě, abych tě vyzkoušel. ¹⁴Bůh mě rovněž poslal, abych tě vyléčil, i Sáru, tvou snachu. ¹⁵Já jsem Refáel, jeden ze sedmi andělů, kteří jsou připraveni¹, aby vcházel před Hospodinovu slávu.“

¹⁶Tu se oba zděsili, padli na tvář a zmocnila se jich bázeň. ¹⁷Refáel jim však řekl: „Nebojte se, pokoj vám. Dobrořečte Bohu po všechny věky. ¹⁸Dokud jsem byl s vámi, nebyl jsem s vámi z vlastní laskavosti, nýbrž z Boží vůle. Jemu dobrořečte po všechny dny a pějte mu chválu. ¹⁹Mohli jste vidět, že jsem nic nejedl; co vám bylo dáno vidět, bylo jen zdání. ²⁰Nyní dobrořečte na zemi Hospodinu a vzdávejte chválu Bo-

¹ Kratší text: předkládají modlitby svatých.

(12,8) Př 16,8 : Sír 29,8–13 (9) Tób 4,10 : Př 11,4; Sír 3,30 (11) v. 7 (12) : Zj 8,3 (15) Zj 8,2; : Da 8,16 9,21 L 1,26; Da 10,13,21 Ju 9 (16) : Sd 13,20 (19) : Sd 13,16

hu. Hle, já vstupuji k tomu, který mě poslal. Sepište všechno, co se vám přihodilo.“ Poté se vznesl vzhůru. ²¹Když pak oni povstali, už jej nemohli spatřit. ²²Dobrořečili Bohu a vzdávali mu chválu. Vzdávali mu chválu za tyto jeho velké skutky, že se jim zjevil Boží anděl.

Tóbitův chvalo zpěv

13

¹ Tóbit řekl:

- „Požehnaný buď Bůh věčně živý i jeho království.
² On trestá i smilovává se;
 uvádí do podsvětí hluboko pod zemí i vyvádí z veliké záhuby;
 není nic, co by se mohlo vymknout z jeho ruky.
³ Vzdávejte mu chválu, synové izraelští, před pohany,
 protože on vás mezi ně rozptýlil.
⁴ Tam vám uvedl ve známost svou velikost.
 Vyvyšujte jej přede vším živým,
 protože je náš Pán. On je náš Bůh,
 on je Otec náš. On je Bůh po všechny věky.
⁵ Bude vás trestat za vaše nepravosti,
 ale smiluje se nad vámi všemi a vysvobodí vás ze všech pronárodů,
 mezi něž jste byli rozptýleni.
⁶ Až se k němu obrátíte celým svým srdcem
 a celou svou duší a budete před ním jednat podle pravdy,
 tehdy se obrátí k vám
 a nebude skrývat před vámi svou tvář.
⁷ Nuže, vizte, co s vámi učinil,
 a chvalte jej na plná ústa.
 Dobrořečte Pánu spravedlnosti,
 vyvyšujte krále věků!
⁸ Já mu vzdávám chválu v zemi svého zajetí.
 Jeho sílu a jeho velikost ukazují hříšnému pronárodu.
 Obratť se, hříšníci, a čiňte před ním spravedlnost.
 Kdo ví, zda nenalezne ve vás zálibu a neprokáže vám milosrdenství.
⁹ Svého Boha vyvyšují.

(13,2) 1S 2,6 : Dt 32,39 (4) Iz 63,16 64,7 Jr 3,4 Mt 6,9 (6) : JI 2,12

Má duše *vyvyšuje* nebeského Krále

a bude *vždycky* jásat nad jeho velikostí.

¹⁰ Ať o něm mluví a vzdávají mu chválu všichni
v Jeruzalémě.

Jeruzaléme, svaté město,

Bůh tě bude trestat za skutky tvých synů,

ale opět se smiluje nad syny spravedlivých.

¹¹ Vzdávej chválu Hospodinu mocně

a dobrořeč Králi věků^m.

Opět bude vybudován tvůj stánek, tobě k radosti,

¹² a on rozveselí v tobě všechny, kdo byli odvedeni do
zajetí,

a zamiluje si v tobě všechny ubohé

po všechna pokolení na věky.

¹³ Jasně světlo zazáří do všech dálav země.

Mnohé pronárody *přijdou k tobě* zdaleka

i obyvatelé všech končin země k tvému svatému jménu,

se svými dary v rukou pro Krále nebes.

Pokolení za pokoleními budou v tobě plesat

a jméno vyvoleného *města* bude *trvat* po všechna
pokolení.

¹⁴ Prokleti ať jsou všichni, kdo mluví *proti tobě* kruté slovo.

Prokleti budou všichni, kdo tě ničí a kdo strhují tvé
hradby,

všichni, kdo boří tvé věže a zapalují tvé příbytky.

Ale na věky budou požehnáni všichni, kdo se tě bojí.

¹⁵ Jdi už a plesej nad syny spravedlivých,
neboť všichni budou shromážděni a budou dobrořečit
Pánu věků.

Blaze těm, kdo tě milují,

a blaze těm, kdo se budou radovat z tvého pokoje.

¹⁶ Blaze všem lidem, kteří se budou rmoutit nad tebou, nad
všemi tvými tresty,

protože v tobě se budou radovat

a spatří všechnu tvou radost až na věky.

Má duše, dobrořeč Hospodinu, velikému Králi.

¹⁷ Vždyť Jeruzalém bude vybudován

^{m-m} Doplněno z kratšího textu (vv. 8—11a).

Za 1,3 (10) Iz 52,1 Zj 21,10 (11) Iz 44,28 (13) Iz 9,1; Iz 49,6 60,
3,5 Zj 21,24 (15) Ž 122,6 Iz 66,10 (17) Iz 54,11n Zj 21,18—21

a v městě *Boží dům* po všechny věky.

Blažený budu, jestliže pozůstatek mého potomstva spatří
tvou slávu

a vzdá chválu nebeskému Králi.

Brány Jeruzaléma budou vybudovány ze safíru
a smaragdu

a všechny tvé hradby z drahého kamene.

Věže Jeruzaléma budou vybudovány ze zlata

a všechny jejich bašty z čistého zlata.

Ulice Jeruzaléma budou vydlážděny karbunkulem
a kamenem offirským.

¹⁸ Brány Jeruzaléma budou prozpěvovat písně *plné* plesání
a všechny jeho domy budou volat: Haleluja, požehnaný
Bůh Izraele.

Požehnaní budou dobrořečit svatému jménu navěky
a navždy.“

Tóbitova poslední slova a smrt

14

¹ Slova Tóbitova dobrořečení skončila. ² Zemřel v pokoji star sto dvanáct letⁿ a byl slavně pohřben v Ninive. Dvaáše-
desát let^o mu bylo, když pozbyl zraku. Když ho znovu nabyt,
žil v dobrých poměrech a prokazoval milosrdenství. A nepřes-
tával dobrořečit Bohu a vzdávat chválu jeho velikosti. ³ Když
umíral, zavolal svého syna Tóbijáše a přikázal mu: „Synu, od-
veď své děti ⁴ a spěchej do Médie. Věřím výroku Božímu proti
Ninive, který pronesl Nahum^p, že se to vše stane a dopadne
na Ašúr a na Ninive. I vše, co mluvili *jiní* izraelští proroci,
které poslal Bůh, se dostaví. Nic nebude ubráno z těch výroků,
ale všechno se stane časem svým. V Médii bude spíše záchrana
než v Asýrii a v Babylóně. Vždyť vím a věřím, že všechno, co
řekl Bůh, se uskuteční a nastane. Jistě nevypadne *ani* slovíčko
z těch slov. Všichni naši bratří, kteří bydlí v izraelské zemi,
budou rozptýleni a odvedeni do zajetí z té dobré země. Všechna
země izraelská bude pustá, i Samaří a Jeruzalém budou pusté
a dům Boží bude ve smutku. Bude na *určitou* dobu spáleníštěm.

ⁿ Kratší text uvádí jeho věk až ve v. 11: 158 let.

^o Kratší text: 58 let, s dodatkem, že slepota trvala osm let.

^p Kratší text jmenuje Jonáše.

(14,3) : Gn 47,29 (4) Na 1,1 Jon 3,4 (5) Ezd 3,12 Ag 2,3,9 (15) : Na 3,19

⁵ Ale Bůh se opět nad nimi smiluje a navrátí je opět do země izraelské. Opět vybudují dům *Boží*, i když ne *takový* jako první, až do té doby, kdy se naplní stanovený čas. Potom se navrátí všichni ze svého zajetí a nádherně vybudují Jeruzalém. Také Boží dům v něm bude vybudován, jak o něm mluvili izraelští proroci. ⁶ Všechny národy na celé zemi, všichni *lidé* se obrátí a budou se bát Boha vpravdě. Všichni opustí své modly, které svými svody svádějí ke lži, a budou dobrořečit věčnému Bohu ve spravedlnosti. ⁷ Všichni izraelští synové, zachránění v těch dnech a připomínající Boha vpravdě, budou shromáždění a přijdou do Jeruzaléma. Budou v bezpečí bydlit navěky v *zemi* Abrahamově. Bude jim předána *do vlastnictví*. Ti, kdo vpravdě milují Boha, se budou radovat, ale ti, kdo páchají hřích a nepravost, zmizí z celé země. ⁸ Hle, dívky, toto vám příkazuji: ⁹ Služte Bohu vpravdě, číňte, co se mu líbí. Vaším dětem ať je uloženo činit spravedlnost a *prokazovat* milosrdenství, ať jsou pamětliví Boha a dobrořečí jeho jménu v každém čase vpravdě a celou svou silou. Ty pak, synu, vyjdi z Ninive a nezůstávej zde. Toho dne, kdy pohřbíš svou matku se mnou, nepřebývej *děle* na jeho území. Vidím, že je v něm mnoho nepravosti a děje se v něm mnoho podvodů, a *lidé* se nic nestydí. ¹⁰ Hle, synu, co učinil Nádab Achíkarovi, který jej vychoval. Zdali *jej* zaživa neuvrhl pod zem. Bůh *mu* však odplatil za ten potupný skutek před jeho tvář: Achíkar vyšel na světlo a Nádab vešel do věčné tmy, protože chtěl Achíkara usmrtit. Ten, protože prokazoval milosrdenství, unikl z osidla smrti, které mu nastražil Nádab, ale Nádab padl do osidla smrti, a to jej zahubilo. ¹¹ Vizte, *mé* děti, co způsobuje milosrdenství a co nepravost, ta usmrcuje. — Avšak hle, má duše mě už opouští.“ Položili ho na lůžko a zemřel. A byl slavně pohřben.

Doslov

¹² Když zemřela jeho matka, pohřbil ji Tóbijáš vedle svého otce. Pak odešel, on i jeho žena ^q, do Médie a usídlil se v Ekbatanech u svého tchána Reúela. ¹³ S úctou pečoval o *rodice* ve stáří a pohřbil je v médských Ekbatanech. Zdědil dům Reúelův i svého otce Tóbíta. ¹⁴ Zemřel ve věku sto sedmnácti let r v slávě. ¹⁵ Dříve než zemřel, dozvěděl se a uslyšel o zni-

^r Kratší text dodává: a jeho synové.

^q Kratší text: 127 let.

čení Ninive a viděl, jak zajatci, které v něm zajal médský král Kyaxares^s, byli odvedeni do Médie, a dobrořečil Bohu za vše, co učinil se syny Ninive a Ašúru. Zaradoval se nad Ninivem, dříve než zemřel, a dobrořečil Hospodinu, Bohu, na věky věků.

JÚDIT

Kniha Júdit vznikla nejspíše v době makabejského povstání (asi v polovině 2. stol. př. Kr.). Jejím posláním bylo utvrdit židovstvo v poslušnosti Zákona a posílit víru utlačeného lidu.

V knize se vypráví o králi Nebúkadnesarovi, jehož vojevůdce Holofernés se při jedné trestné výpravě proti západním vazalům chystá napadnout i židy. Přitáhne do Judeje, oblehne Betúlii, jež mu brání v postupu na Jeruzalém, a přeruší zásobování města vodou. Vyčerpaný lid se chce už vzdát, ale velitel obránců Betúlie Uzijáš si vyžádá ještě pětidenní lhůtu.

Sličná a bohatá vdova Júdit se rozhodne, že město s Boží pomocí zachrání. Po poradě z Uzijášem a s představiteli města se vydá se svou služebnou do asyrského tábora, kde podá zprávu o zoufalé situaci lidu v obležené Betúlii. Vůdce vojska Holofernés je krásou Júdit tak zmámen, že se rozhodne na její počest uspořádat hostinu. Při ní se opije. Když hosté odejdou a Júdit s Holofernem zůstane sama, utne mu jeho vlastní zbraní hlavu. Dá ji do koše, který nese služebná, obě nepozorovaně opustí asyrský tábor a vrátí se do Betúlie.

Nepřítel otřesený zprávou o smrti Holofernově se dá na bezhlavý útěk pronásledován Izraelci. Betúlie je zachráněna, zbožná Júdit tu žije dál počestným životem všemi vážena a dožívá se vysokého věku.

V knize, jež původně byla napsána patrně hebrejsky nebo aramejsky, nejde o popis historických událostí. Rovněž jmenové, místní a časové údaje neodpovídají skutečnosti. Obsahem a programem knihy je důraz na přísné dodržování Zákona a jeho předpisů. Náš překlad vychází z řeckého znění zachycené-

^s V řečtině zkomoleně Achichares; kratší text: Nabúchodonosor a Asvéros. Ninive dobyli r. 612 babylónský Nabopolasar a médský Kyaxares.